

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

**КІНЕЗІОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ТА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка 2 курсу, 202м групи

спеціальності 016 Спеціальна освіта

Мартинюк Катерина Михайлівна

Керівник: доц. Костик Л.Б.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № _____

від « » _____ 2025 р.

зав. кафедри _____ проф. Олійник М.І.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Мартинюк К.М. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» зі спеціальності 016 Спеціальна освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025.

У кваліфікаційній роботі розкрито теоретичні засади використання кінезіології у розвитку дітей дошкільного віку та визначено її роль у формуванні мовленнєвих і інтелектуальних процесів. Проаналізовано особливості мовленнєвого та інтелектуального розвитку нормотипових дітей і дітей з особливими освітніми потребами, охарактеризовано кінезіологічні методи та прийоми, що застосовуються у корекційній роботі логопеда.

Подано результати експериментального дослідження, спрямованого на визначення рівня мовленнєвого та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку, а також обґрунтовано ефективність використання кінезіологічних вправ у логопедичній практиці. Запропонована система кінезіологічних вправ довела свою результативність у підвищенні мовленнєвої активності, розвитку міжпівкульної взаємодії, покращенні когнітивних функцій і загальної готовності дітей з ООП до навчальної діяльності.

Використання кінезіологічних підходів у роботі з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами забезпечує цілісний підхід до стимулювання мовлення, активізації сенсомоторних зв'язків, розвитку дрібної моторики, підвищення концентрації уваги та формування інтелектуальних умінь.

Ключові слова: кінезіологія, сенсомоторний розвиток, мовленнєвий розвиток, інтелектуальні здібності, міжпівкульна взаємодія, діти з особливими освітніми потребами, кінезіологічні вправи.

ABSTRACT

Martyniuk K.M. Kinesiology as a Means of Developing Speech and Intellectual Abilities in Children with Special Educational Needs. – Manuscript.

Qualification work for obtaining the degree of higher education “Master” in specialty 016 Special Education. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2025.

The qualification work reveals the theoretical foundations of using kinesiology in the development of preschool children and determines its role in the formation of speech and intellectual processes. The peculiarities of speech and cognitive development in typically developing children and children with special educational needs are analyzed, as well as the main kinesiology-based methods and techniques applied in speech therapy practice.

The work presents the results of an experimental study aimed at assessing the level of speech and intellectual development of preschool children and substantiates the effectiveness of kinesiology exercises in speech therapy intervention. The proposed system of kinesiology activities has demonstrated its effectiveness in enhancing speech activity, improving interhemispheric interaction, developing cognitive functions, and increasing the overall readiness of children with SEN for learning.

The use of kinesiology approaches in working with preschool children with special educational needs provides a holistic framework for stimulating speech, activating sensorimotor connections, developing fine motor skills, enhancing attention, and improving intellectual abilities.

Key words: kinesiology, sensorimotor development, speech development, intellectual abilities, interhemispheric interaction, children with special educational needs, kinesiology exercises.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело. _____ К.М. Мартинюк

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ КІНЕЗІОЛОГІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.....	8
1.1. Сутність поняття «кінезіологія» та її роль у розвитку дітей.....	8
1.2. Особливості мовленнєвого та інтелектуального розвитку у нормотипових дітей дошкільного віку та з особливими освітніми потребами	18
1.3. Кінезіологічні методи та прийоми у корекційній роботі логопеда	30
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ	43
2.1. Організація та методики діагностики рівня мовленнєвого та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку	43
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	51
Висновки до розділу 2.....	62
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ ВПРАВ У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	64
3.1. Розробка та впровадження системи кінезіологічних вправ для мовленнєвого та інтелектуального розвитку дітей з ООП.....	64
3.2. Методичні рекомендації щодо використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми з ООП	74
Висновки до розділу 3.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ	92

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах реформування системи освіти України та впровадження інклюзивного навчання особливої уваги потребує питання розвитку та корекції мовлення дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Сучасна освітня парадигма, що базується на принципах дитиноцентризму та індивідуального підходу, вимагає впровадження інноваційних методів роботи з дітьми з ООП, які б враховували їхні особливості розвитку та сприяли ефективному формуванню мовленнєвих та інтелектуальних навичок.

У контексті пошуку ефективних методів корекційної роботи особливого значення набуває кінезіологія – наука про розвиток розумових здібностей і фізичного здоров'я через певні рухові вправи. Кінезіологічні методи дозволяють активізувати різні відділи кори головного мозку, що сприяє розвитку здібностей дитини та корекції проблем у різних сферах психіки. Впровадження кінезіологічних вправ у логопедичну практику створює додаткові можливості для розвитку міжпівкульної взаємодії, що є особливо важливим для дітей з порушеннями мовлення та затримкою психічного розвитку.

Особливої актуальності набуває проблема використання кінезіологічних методів у роботі з дітьми з ООП в умовах дошкільних навчальних закладів, оскільки саме в цей період закладаються основи мовленнєвого та інтелектуального розвитку особистості. Своєчасне виявлення порушень у розвитку дитини та застосування ефективних корекційних методів, зокрема кінезіологічних вправ, дозволяє значно покращити результативність логопедичної роботи та сприяє успішній соціалізації дітей з ООП.

Теоретико-методологічні засади використання кінезіології в корекційній роботі розглядали такі вчені, як Л. В. Арнаутова, Ю. О. Бистрова, В. І. Галущенко, О. П. Забродська, С. О. Келембет, Н. М. Лічман, М. О. Марценюк, Ю. В. Рібцун та інші. Їхні дослідження підтверджують ефективність

кінезіологічних методів у розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання кінезіологічних вправ у розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз сутності поняття «кінезіологія» та визначити її роль у розвитку дітей з особливими освітніми потребами.
2. Охарактеризувати особливості мовленнєвого та інтелектуального розвитку у нормотипових дітей дошкільного віку та дітей з особливими освітніми потребами.
3. Проаналізувати кінезіологічні методи і прийоми у корекційній роботі логопеда та провести експериментальне дослідження рівня мовленнєвого та інтелектуального розвитку дошкільників.
4. Розробити методичні рекомендації щодо використання кінезіологічних вправ у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – процес розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – кінезіологічні вправи як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз психолого-педагогічної літератури, систематизація та узагальнення теоретичних положень) та *емпіричні* (спостереження, бесіда, тестування, педагогічний експеримент). Діагностичний інструментарій дослідження включав: методику обстеження мовлення дітей дошкільного віку (за Ю.В. Рібцун); тест інтелекту Векслера (дитячий варіант WISC); нейропсихологічну діагностику (за методикою О.Р. Лурія); методику «Графічний диктант» (Д.Б. Ельконін); тест тривожності (Р. Теммл, М. Доркі, В. Амен).

Теоретичне значення дослідження полягає у: систематизації та узагальненні теоретичних положень щодо використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми з ООП; уточненні сутності поняття «кінезіологія» в контексті корекційної роботи.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації системи кінезіологічних вправ для розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з ООП; створенні методичних рекомендацій щодо використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 102 сторінки, з них основного тексту 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ КІНЕЗІОЛОГІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Сутність поняття «кінезіологія» та її роль у розвитку дітей

Стрімкий розвиток сучасної освіти та впровадження інноваційних методик корекційної роботи зумовлюють підвищений інтерес до нейропсихологічних підходів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. У цьому контексті особливого значення набуває кінезіологія – міждисциплінарна наука, що вивчає м'язовий рух у всіх його проявах та його вплив на розвиток головного мозку. Ця галузь знань інтегрує досягнення нейрофізіології, психології, педагогіки та медицини, створюючи унікальний інструментарій для розвитку та корекції психофізичних функцій. Значний внесок у розвиток теоретичних основ кінезіології зробила дослідниця О. П. Забродська, яка визначає її як науку про розвиток розумових здібностей і фізичного здоров'я через певні рухові вправи, спрямовані на створення нових нейронних зв'язків та оптимізацію роботи головного мозку. Дослідниця наголошує на важливості системного підходу до впровадження кінезіологічних методик та необхідності врахування індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини [15, с. 3].

Фундаментальний напрям досліджень у галузі освітньої кінезіології представлений у роботах М. О. Марценюк. Науковиця розглядає кінезіологію як ефективний метод корекції психофізіологічного стану, що базується на відновленні міжпівкульних зв'язків та функціональної активності мозку через виконання спеціально підібраних рухових вправ. На її думку, саме рухова активність виступає потужним фактором активізації компенсаторних механізмів мозкової діяльності. Важливим аспектом кінезіологічного підходу є його спрямованість на розвиток цілісної роботи мозку через активізацію природних механізмів інтеграції між різними мозковими структурами. Це дозволяє не лише покращити наявні функції, але й створити основу для формування нових навичок та здібностей у дітей з особливими освітніми потребами [33, с. 79].

Сучасна педагогічна кінезіологія розглядає рух як основний фактор розвитку та навчання дітей дошкільного віку. Координовані рухи сприяють активізації природних механізмів роботи мозку через вплив на різні відділи кори головного мозку, створюючи базу для формування вищих психічних функцій. Особливо важливим є той факт, що кінезіологічні вправи сприяють розвитку міжпівкульної взаємодії, яка є основою для формування складних психічних процесів, включаючи мовлення, мислення, пам'ять та увагу. Дослідження показують, що систематичне виконання спеціально підібраних рухових вправ призводить до покращення когнітивних функцій та загального психофізичного стану дитини [23].

Історичний аналіз становлення кінезіології як науки свідчить про її тривалий шлях розвитку від прикладної дисципліни до комплексної системи методів діагностики та корекції. Особливу роль у цьому процесі відіграли дослідження С. О. Келембет, яка систематизувала та науково обґрунтувала основні принципи використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми різних вікових категорій. Науковиця розробила комплексну методику оцінки ефективності кінезіологічних втручань та визначила критерії підбору вправ відповідно до індивідуальних особливостей розвитку дитини. Її дослідження заклали фундамент для розуміння механізмів впливу рухової активності на розвиток мозкових структур та формування компенсаторних механізмів при різних порушеннях розвитку [21, с. 3].

В умовах сучасної освітньої парадигми кінезіологія набуває особливого значення як метод нейропсихологічної корекції, що дозволяє активізувати компенсаторні механізми мозку та сприяє гармонійному розвитку особистості дитини. Спеціально підібрані рухові вправи стимулюють розвиток міжпівкульної взаємодії, покращують пам'ять, увагу, мовлення, просторові уявлення, дрібну та загальну моторику, знижують стомлюваність. Важливо відзначити, що кінезіологічний підхід дозволяє працювати з різними аспектами розвитку одночасно, створюючи синергетичний ефект та підвищуючи загальну ефективність корекційної роботи. Особливу цінність представляє можливість

індивідуалізації кінезіологічних програм відповідно до потреб конкретної дитини, що дозволяє досягати максимальних результатів у розвитку та корекції порушених функцій [47, с. 95].

Практичний досвід впровадження кінезіологічних методик у корекційну роботу свідчить про їх високу ефективність у подоланні мовленнєвих порушень та затримок психічного розвитку. Науковиця Н. М. Лічман підкреслює, що систематичне виконання кінезіологічних вправ сприяє активізації різних відділів кори великих півкуль, що дозволяє розвивати здібності дитини або корегувати проблеми у різних сферах психіки. Особливу увагу дослідниця приділяє питанням організації корекційного процесу з використанням кінезіологічних технік, наголошуючи на необхідності дотримання принципів систематичності, послідовності та врахування індивідуальних особливостей кожної дитини. На її думку, ефективність кінезіологічного підходу значною мірою залежить від правильного підбору вправ та їх відповідності актуальному рівню розвитку дитини. Важливим аспектом є також створення сприятливого емоційного фону під час занять, що підвищує мотивацію дитини до виконання вправ та сприяє кращому засвоєнню нових навичок [30, с. 8].

Інтеграція кінезіологічних технік у освітній процес відкриває нові можливості для розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Використання спеціальних рухових програм дозволяє створити оптимальні умови для формування міжпівкульної взаємодії та компенсації порушених функцій. Сучасні дослідження в галузі нейропсихології та нейрофізіології підтверджують, що цілеспрямована рухова активність здатна стимулювати розвиток нових нейронних зв'язків та сприяти функціональній перебудові мозкових структур. Особливо важливим є той факт, що кінезіологічні вправи можуть бути адаптовані до різних вікових груп та рівнів розвитку, що робить їх універсальним інструментом корекційної роботи. Крім того, систематичне виконання спеціально підібраних рухових комплексів сприяє розвитку саморегуляції та покращенню загального психоемоційного стану дитини [54, с. 281].

У контексті сучасної спеціальної освіти кінезіологія розглядається як ефективний інструмент розвитку міжпівкульної взаємодії та активізації компенсаторних механізмів мозку. Відомий дослідник В. І. Галущенко наголошує на важливості включення кінезіологічних методів у комплексну систему корекційної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, оскільки такий підхід дозволяє досягти більш стійких та тривалих результатів. Науковець зазначає, що ефективність кінезіологічних вправ значною мірою залежить від їх правильної інтеграції в загальну систему корекційно-розвивальної роботи та врахування специфіки порушень розвитку конкретної дитини. Важливим аспектом є також забезпечення наступності та системності у застосуванні кінезіологічних методик, що дозволяє досягти максимального корекційного ефекту [11, с. 57].

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про зростання інтересу до використання кінезіологічних методів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Комплексне застосування кінезіологічних вправ сприяє розвитку психофізіологічних функцій, покращенню пам'яті, уваги, мовлення та загальної працездатності дитини. Важливо відзначити, що ефективність кінезіологічного підходу підтверджується не лише теоретичними дослідженнями, але й практичними результатами його впровадження в освітній процес. Систематичне виконання спеціально підібраних рухових вправ призводить до помітного покращення когнітивних функцій, розвитку координації рухів та оптимізації роботи нервової системи в цілому. Особливу цінність представляє можливість поєднання кінезіологічних технік з іншими методами корекційної роботи, що дозволяє створити комплексний та індивідуалізований підхід до розвитку кожної дитини [56, с. 15].

Сучасний етап розвитку корекційної педагогіки характеризується активним пошуком нових ефективних методів роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Дослідження Ю. Голубюк експериментально довели ефективність кінезіологічних методик у розвитку пізнавальних процесів та мовленнєвих навичок дітей дошкільного віку. Науковиця підкреслює, що

систематичне застосування кінезіологічних вправ не тільки сприяє розвитку окремих психічних функцій, але й позитивно впливає на загальний рівень активності та працездатності дитини. Важливим аспектом є також позитивний вплив кінезіологічних занять на емоційний стан дітей, що створює сприятливі умови для їх подальшого розвитку та соціальної адаптації [12, с. 73].

Розширений науковий аналіз демонструє, що застосування кінезіологічних методів у корекційній роботі має глибоке нейрофізіологічне обґрунтування. Сучасні дослідження в галузі нейропластичності мозку підтверджують здатність нервової системи до структурних та функціональних змін під впливом спрямованої рухової активності. Ця властивість мозку має особливе значення для дітей з особливими освітніми потребами, оскільки створює біологічну основу для компенсації порушених функцій. Важливо відзначити, що кінезіологічні вправи активізують природні механізми розвитку мозку, стимулюючи формування нових нейронних зв'язків та оптимізуючи роботу вже існуючих нервових мереж. Такий підхід дозволяє досягати стійких позитивних результатів у корекційній роботі, особливо коли вправи виконуються систематично та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини [58, с. 180].

Впровадження кінезіологічних технік у практику роботи спеціальних та інклюзивних освітніх закладів потребує особливої уваги до питань методичного забезпечення та професійної підготовки фахівців. Дослідниця Л. А. Черніченко акцентує увагу на необхідності комплексного підходу до організації кінезіологічних занять, що включає ретельне планування, моніторинг результатів та своєчасне коригування програми відповідно до динаміки розвитку дитини. На думку науковиці, ефективність кінезіологічного підходу значною мірою залежить від професійної компетентності педагога та його здатності створювати сприятливе розвивальне середовище, що стимулює активність та мотивацію дітей до виконання вправ [48, с. 112].

Перспективним напрямом розвитку кінезіології є розробка інтегрованих програм, що поєднують рухові вправи з іншими видами корекційної роботи. Дослідження показують, що такий комплексний підхід дозволяє досягати

кращих результатів у розвитку мовлення, пізнавальних процесів та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Особливо ефективним виявляється поєднання кінезіологічних вправ з арт-терапевтичними техніками, музичними заняттями та елементами ігрової терапії. Це створює додаткові можливості для стимуляції різних сенсорних систем та забезпечує комплексний вплив на розвиток дитини [55, с. 85].

Міжнародний досвід використання кінезіологічних методик свідчить про їх високу ефективність у роботі з різними категоріями дітей, які мають особливі освітні потреби. Науковці підкреслюють універсальність кінезіологічного підходу, який може бути адаптований до різних освітніх систем та культурних контекстів. Важливим аспектом є також можливість включення елементів кінезіології в домашні розвивальні заняття, що забезпечує безперервність корекційного процесу та підвищує його ефективність. Систематичні дослідження показують, що діти, які регулярно виконують кінезіологічні вправи, демонструють кращі результати не лише в розвитку окремих психічних функцій, але й у загальній навчальній успішності [53, с. 295].

Важливим аспектом розвитку кінезіології в системі спеціальної освіти є розробка та впровадження спеціалізованих діагностичних методик, що дозволяють оцінювати ефективність корекційної роботи. Особливу увагу привертають дослідження І. В. Шевчук, яка розробила систему критеріїв оцінки впливу кінезіологічних вправ на різні аспекти розвитку дитини. Науковиця наголошує на важливості комплексного підходу до діагностики, що включає оцінку не лише моторних функцій, але й когнітивних процесів, емоційного стану та соціальної адаптації дитини. Такий підхід дозволяє отримати об'єктивну картину динаміки розвитку та своєчасно вносити необхідні корективи в програму корекційної роботи [50, с. 381].

Сучасні дослідження в галузі нейрокорекції підтверджують, що систематичне виконання кінезіологічних вправ призводить до формування нових функціональних систем в мозку, які забезпечують більш ефективну обробку інформації та координацію різних психічних процесів. Особливо важливим є той

факт, що кінезіологічні техніки дозволяють активізувати природні механізми компенсації, створюючи альтернативні шляхи для реалізації порушених функцій. Дослідження показують, що діти, які регулярно займаються кінезіологічними вправами, демонструють кращі показники не лише в моторній сфері, але й у розвитку мовлення, пам'яті, уваги та мислення [59, с. 19].

Інноваційним аспектом розвитку кінезіології є впровадження інтерактивних технологій та елементів гейміфікації в процес виконання вправ. Це дозволяє підвищити мотивацію дітей до занять та створити більш ефективне розвивальне середовище. Використання спеціально розроблених комп'ютерних програм та мобільних додатків дає можливість індивідуалізувати процес навчання та забезпечити постійний моніторинг прогресу кожної дитини. Крім того, такий підхід дозволяє залучити батьків до корекційного процесу, надаючи їм інструменти для проведення домашніх занять та відстеження результатів розвитку дитини [3, с. 15].

Аналіз практичного досвіду впровадження кінезіологічних методик у різних освітніх закладах свідчить про необхідність створення комплексної системи методичної підтримки педагогів та батьків. Організація спеціальних тренінгів, семінарів та майстер-класів дозволяє підвищити рівень професійної компетентності фахівців та забезпечити якісне впровадження кінезіологічних програм. Особливу увагу слід приділяти питанням адаптації вправ до індивідуальних особливостей дітей та створення оптимальних умов для їх виконання. Важливим аспектом є також розробка системи моніторингу ефективності корекційної роботи та своєчасне внесення необхідних коректив у програму занять [7].

Перспективним напрямом розвитку кінезіології є дослідження її впливу на формування емоційного інтелекту та соціальних навичок дітей з особливими освітніми потребами. Спостереження показують, що регулярні заняття кінезіологічними вправами сприяють покращенню емоційної регуляції, розвитку емпатії та комунікативних навичок. Це має особливе значення для соціальної адаптації дітей з різними порушеннями розвитку, оскільки створює додаткові

можливості для їх успішної інтеграції в освітнє середовище та суспільство в цілому [60].

Розвиток теоретико-методологічних засад кінезіології тісно пов'язаний з дослідженнями в галузі нейропедагогіки та когнітивної психології. Сучасні наукові дані підтверджують, що рухова активність відіграє ключову роль у формуванні та розвитку когнітивних функцій. Особливу увагу привертають дослідження взаємозв'язку між моторним та мовленнєвим розвитком, які показують, що цілеспрямована рухова активність може суттєво впливати на формування мовленнєвих навичок. Це має особливе значення для корекційної роботи з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку, оскільки дозволяє використовувати природні механізми розвитку мозку для подолання наявних труднощів [22].

Важливим аспектом розвитку кінезіології є вивчення її впливу на формування просторових уявлень та тілесної схеми у дітей з особливими освітніми потребами. Дослідження А. Веремейчук демонструють, що систематичне виконання спеціально підібраних рухових вправ сприяє покращенню орієнтації в просторі, розвитку координації рухів та формуванню більш чіткого образу власного тіла. Науковиця підкреслює, що такі зміни позитивно впливають не лише на фізичний розвиток, але й на загальний рівень пізнавальної активності та навчальної успішності дітей [9, с. 155].

Особливої уваги заслуговує питання інтеграції кінезіологічних методик у систему раннього втручання. Дослідження показують, що раннє застосування кінезіологічних вправ може значно покращити прогноз розвитку дітей з різними порушеннями. Важливим аспектом є також можливість навчання батьків базовим кінезіологічним технікам, що дозволяє забезпечити систематичність корекційної роботи в домашніх умовах. Це особливо актуально для сімей, які проживають у віддалених районах і не мають постійного доступу до спеціалізованої допомоги [42, с. 213]. Інноваційним напрямом розвитку кінезіології є розробка спеціалізованих програм для дітей з розладами аутистичного спектру. Експериментальні дослідження К. О. Островської

показують, що адаптовані кінезіологічні вправи можуть ефективно використовуватися для розвитку сенсомоторної інтеграції та соціальної взаємодії у дітей з аутизмом. Особливу роль відіграє можливість поступового ускладнення завдань та індивідуалізації програми відповідно до особливостей кожної дитини [35, с. 85].

Одним з перспективних напрямів є дослідження впливу кінезіологічних вправ на розвиток виконавчих функцій мозку. Наукові спостереження підтверджують, що регулярні заняття кінезіологією сприяють покращенню самоконтролю, планування діяльності та когнітивної гнучкості. Це має особливе значення для дітей з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, оскільки дозволяє розвивати необхідні навички саморегуляції через рухову активність [57]. Значний інтерес представляють дослідження взаємозв'язку між кінезіологічними вправами та розвитком творчих здібностей. Спостереження показують, що діти, які регулярно виконують спеціальні рухові комплекси, демонструють більш високий рівень креативності та нестандартного мислення. Це пов'язано з активізацією міжпівкульної взаємодії та розвитком нових нейронних зв'язків, що створює додаткові можливості для творчого самовираження [19, с. 15].

Комплексний аналіз сучасних досліджень у галузі нейропедагогіки та кінезіології дозволяє виділити ряд важливих аспектів, що визначають ефективність корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. В першу чергу, це стосується питань індивідуалізації та адаптації кінезіологічних програм відповідно до особливостей розвитку кожної дитини. Дослідження показують, що врахування індивідуального темпу розвитку, сенсорних особливостей та поведінкових патернів дозволяє досягати значно кращих результатів у корекційній роботі. Важливим аспектом є також створення сприятливого емоційного фону під час занять, що сприяє формуванню позитивної мотивації та підвищує ефективність засвоєння нових навичок. Особливу увагу слід приділяти питанням послідовності та систематичності у виконанні вправ, оскільки саме регулярність занять забезпечує формування

стійких нейронних зв'язків та закріплення набутих навичок. Крім того, важливим фактором успішності корекційної роботи є залучення батьків до процесу реабілітації та навчання їх основним принципам кінезіологічної роботи з дитиною [46, с. 52].

Сучасні дослідження в галузі нейрофізіології та когнітивної психології підтверджують наявність тісного взаємозв'язку між руховою активністю та розвитком вищих психічних функцій. Експериментальні дані свідчать про те, що цілеспрямована рухова активність здатна стимулювати процеси нейропластичності та сприяти формуванню нових функціональних систем в мозку. Особливо важливим є той факт, що кінезіологічні вправи дозволяють активізувати природні механізми розвитку, створюючи оптимальні умови для корекції різноманітних порушень. Дослідження показують, що систематичне виконання спеціально підібраних рухових комплексів призводить до покращення міжпівкульної взаємодії, розвитку координації рухів та оптимізації роботи різних мозкових структур. Це має особливе значення для дітей з порушеннями розвитку, оскільки дозволяє компенсувати наявні дефіцити та створити основу для формування нових навичок. Крім того, важливим аспектом є можливість поєднання кінезіологічних технік з іншими методами корекційної роботи, що дозволяє досягати більш комплексного та стійкого терапевтичного ефекту [44, с. 25].

Особливої уваги заслуговує питання використання кінезіологічних методик у роботі з дітьми, які мають комплексні порушення розвитку. Практичний досвід показує, що правильно підібрані та адаптовані рухові вправи можуть ефективно використовуватися навіть у складних випадках, коли традиційні методи корекції виявляються малоефективними. Важливим аспектом є можливість поступового ускладнення завдань та індивідуалізації програми відповідно до темпу розвитку дитини. Дослідження демонструють, що систематичне виконання кінезіологічних вправ сприяє не лише розвитку моторних функцій, але й покращенню загального психофізичного стану, підвищенню рівня працездатності та концентрації уваги. Особливо важливим є

той факт, що кінезіологічні техніки дозволяють створювати позитивний емоційний фон під час занять, що значно підвищує мотивацію дітей до навчання та сприяє формуванню нових поведінкових патернів. Крім того, включення елементів гри та творчості в процес виконання вправ допомагає підтримувати інтерес дітей до занять та забезпечує більш ефективне засвоєння нових навичок [52, с. 112].

Таким чином, кінезіологія є важливим та перспективним напрямом у сучасній корекційній педагогіці, що надає ефективні інструменти для розвитку та корекції різноманітних порушень у дітей з особливими освітніми потребами. Впровадження спеціально розроблених комплексів вправ створює сприятливі умови для розвитку міжпівкульної взаємодії та оптимізації роботи мозку. Теоретичний аналіз та практичний досвід застосування кінезіологічних методик свідчать про їх високу ефективність у розвитку когнітивних функцій, мовлення, координації рухів та емоційно-вольової сфери. Особливу цінність представляє можливість індивідуалізації кінезіологічних програм та їх інтеграції в загальну систему корекційно-розвивальної роботи, що дозволяє досягати максимальної ефективності в процесі розвитку та навчання дітей з різними особливостями розвитку. Подальші дослідження в цій галузі мають бути спрямовані на розробку нових методик діагностики та оцінки ефективності кінезіологічних втручань, а також на вдосконалення системи підготовки фахівців для роботи з використанням кінезіологічних методів.

1.2. Особливості мовленнєвого та інтелектуального розвитку у нормотипових дітей дошкільного віку та з особливими освітніми потребами

Дошкільний вік є визначальним періодом у формуванні мовленнєвих та інтелектуальних здібностей дитини, коли закладаються основи для подальшого розвитку та навчання. У цей період відбувається активне становлення всіх компонентів мовленнєвої системи, формування базових когнітивних функцій та

засвоєння соціального досвіду. Особливого значення набуває розуміння закономірностей розвитку як нормотипових дітей, так і дітей з особливими освітніми потребами, оскільки це дозволяє створити оптимальні умови для реалізації потенціалу кожної дитини. Дослідження Ю. В. Рібцун підтверджують, що саме в дошкільному віці формуються основні мовленнєві навички, включаючи фонематичний слух, граматичну будову мовлення та словниковий запас. Науковиця наголошує на важливості своєчасної діагностики та корекції можливих порушень, оскільки це значною мірою визначає успішність подальшого розвитку та соціальної адаптації дитини [39, с. 15].

Розвиток мовлення в дошкільному віці характеризується поетапним формуванням різних мовленнєвих компонентів та тісно пов'язаний з розвитком пізнавальних процесів. М. К. Шеремет звертає особливу увагу на взаємозв'язок між мовленнєвим та інтелектуальним розвитком, підкреслюючи, що порушення в одній сфері неминуче призводить до труднощів в іншій. На думку дослідниці, розвиток мовлення відбувається в контексті загального психічного розвитку дитини та залежить від багатьох факторів, включаючи соціальне середовище, емоційний стан та рівень сформованості вищих психічних функцій. Важливим аспектом є також формування комунікативної компетентності, яка дозволяє дитині ефективно взаємодіяти з оточуючими та засвоювати новий досвід [51, с. 245].

Інтелектуальний розвиток дошкільників характеризується поступовим переходом від наочно-дійового до наочно-образного, а потім і до словесно-логічного мислення. На цьому етапі відбувається активне формування пізнавальних процесів, включаючи пам'ять, увагу, сприйняття та мислення. Особливе значення має розвиток здатності до аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, що створює основу для подальшого навчання. У дітей з особливими освітніми потребами цей процес може мати специфічні особливості, які потребують спеціальної педагогічної підтримки та корекції. Дослідження показують, що своєчасне виявлення порушень розвитку та впровадження

відповідних корекційних заходів дозволяє значно покращити прогноз розвитку дитини та підвищити ефективність навчально-виховного процесу [24, с. 156].

Значний внесок у розуміння особливостей розвитку дітей з ООП зробили дослідження А. А. Колупаєвої, яка детально описала специфіку формування пізнавальних процесів та мовленнєвих навичок у різних категорій дітей з порушеннями розвитку. Науковиця підкреслює, що кожна категорія дітей з ООП має свої особливості розвитку, які необхідно враховувати при плануванні корекційної роботи. Особливу увагу дослідниця приділяє питанням створення інклюзивного освітнього середовища, яке б забезпечувало оптимальні умови для розвитку кожної дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей та потреб. Важливим аспектом є також забезпечення наступності та системності у корекційній роботі, що дозволяє досягати більш стійких та тривалих результатів у розвитку мовленнєвих та інтелектуальних здібностей [24, с. 158].

Сучасні дослідження в галузі спеціальної педагогіки та психології демонструють, що розвиток дітей з особливими освітніми потребами відбувається за тими ж загальними закономірностями, що й розвиток нормотипових дітей, але має свою специфіку та особливості протікання. Ключовою відмінністю є нерівномірність та своєрідність розвитку різних психічних функцій, що може проявлятися у затримці формування певних навичок, труднощах засвоєння нового матеріалу та особливостях соціальної взаємодії. При цьому важливо розуміти, що наявність порушень розвитку не означає неможливість формування тих чи інших навичок, а лише вказує на необхідність створення спеціальних умов та використання адаптованих методів навчання. Особливу роль у цьому процесі відіграє рання діагностика та своєчасне початок корекційної роботи, що дозволяє максимально використати компенсаторні можливості дитячого мозку та мінімізувати можливі труднощі у подальшому навчанні [16, с. 35].

Порівняльний аналіз особливостей розвитку нормотипових дітей та дітей з ООП дозволяє виділити ряд специфічних характеристик, які необхідно враховувати при організації корекційної роботи. В першу чергу, це стосується

темпу засвоєння нових знань та навичок, який у дітей з ООП може бути значно повільнішим та вимагати більшої кількості повторень та закріплень. Крім того, важливою особливістю є необхідність створення спеціальних умов для навчання та розвитку, включаючи адаптацію навчального матеріалу, використання спеціальних методів та прийомів роботи, а також забезпечення відповідного технічного оснащення. Дослідження В. Є. Коваленко підтверджують, що правильно організована корекційна робота, яка враховує індивідуальні особливості кожної дитини, дозволяє досягати значних успіхів у розвитку мовленнєвих та інтелектуальних здібностей [4, с. 195].

Особливої уваги заслуговує питання розвитку комунікативних навичок у дітей дошкільного віку, оскільки саме комунікація є ключовим фактором соціалізації та пізнавального розвитку. У нормотипових дітей формування комунікативних навичок відбувається природним шляхом через взаємодію з оточуючими, тоді як діти з ООП часто потребують спеціальної підтримки та створення структурованих ситуацій для розвитку спілкування. Важливим аспектом є також розвиток невербальної комунікації, включаючи розуміння та використання жестів, міміки та інтонації. Дослідження показують, що діти з різними порушеннями розвитку можуть мати специфічні труднощі у сприйнятті та інтерпретації невербальних сигналів, що потребує особливої уваги в процесі корекційної роботи. Крім того, важливо враховувати, що розвиток комунікативних навичок тісно пов'язаний з емоційним розвитком та формуванням соціальних компетенцій, що вимагає комплексного підходу до організації корекційної роботи [40, с. 125].

Аналіз особливостей інтелектуального розвитку дошкільників демонструє, що формування пізнавальних процесів відбувається в тісному взаємозв'язку з розвитком мовлення та практичної діяльності. Дослідниця О. В. Кузнєцова наголошує на важливості створення розвивального середовища, яке стимулює пізнавальну активність та забезпечує можливості для різноманітних видів діяльності. На думку науковиці, особливу роль відіграє організація ігрової діяльності, яка є провідною для дошкільного віку та створює оптимальні умови

для розвитку всіх психічних функцій. При цьому важливо враховувати, що діти з ООП можуть потребувати спеціальної адаптації ігрових завдань та додаткової підтримки в процесі їх виконання [28, с. 84].

Важливим аспектом розвитку дітей дошкільного віку є формування просторових уявлень та навичок орієнтації в навколишньому середовищі. У дітей з особливими освітніми потребами цей процес може бути ускладнений через наявність специфічних порушень сприйняття, уваги або моторного розвитку. Спостереження показують, що труднощі в просторовому орієнтуванні часто призводять до проблем у формуванні графічних навичок, засвоєнні математичних понять та розвитку конструктивної діяльності. Особливу роль у подоланні цих труднощів відіграє систематична робота з розвитку зорово-моторної координації та просторового мислення з використанням спеціально підібраних дидактичних матеріалів та вправ [6, с. 179].

Окремої уваги потребує питання розвитку емоційно-вольової сфери дошкільників, оскільки саме в цьому віці закладаються основи саморегуляції та формуються базові механізми емоційного контролю. У дітей з особливими освітніми потребами часто спостерігаються специфічні особливості емоційного розвитку, включаючи підвищену тривожність, емоційну лабільність або труднощі у розпізнаванні та вираженні емоцій. Дослідження Т. Сенедяк та Н. Бабич підтверджують необхідність включення в корекційну програму спеціальних заходів, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту та формування адекватних способів емоційного реагування [42, с. 213].

Формування пізнавальної активності та навчальної мотивації є одним з ключових аспектів розвитку дітей дошкільного віку. У нормотипових дітей цей процес відбувається природним шляхом через взаємодію з навколишнім середовищем та активне дослідження світу. Однак у дітей з особливими освітніми потребами можуть спостерігатися специфічні труднощі у формуванні пізнавального інтересу та підтриманні стійкої уваги до навчальних завдань. Науковець Л. Таган відзначає, що успішність корекційної роботи значною мірою залежить від здатності педагога створювати ситуації успіху та підтримувати

позитивну мотивацію до навчання. Дослідниця підкреслює важливість індивідуального підходу та необхідність врахування специфічних інтересів кожної дитини при плануванні корекційних занять. Особливу роль відіграє також створення емоційно комфортного середовища, яке стимулює активність дитини та підтримує її впевненість у власних силах [43, с. 105].

Аналіз розвитку когнітивних функцій у дошкільному віці свідчить про тісний взаємозв'язок між різними аспектами психічного розвитку. Дослідження в галузі нейропсихології та спеціальної педагогіки показують, що порушення в одній сфері розвитку неминуче впливає на формування інших психічних функцій. Особливо яскраво це проявляється у дітей з особливими освітніми потребами, де можна спостерігати складну картину взаємопов'язаних порушень, що потребують комплексного корекційного впливу. При цьому важливо розуміти, що розвиток когнітивних функцій відбувається не ізольовано, а в контексті загальної активності дитини, її соціальної взаємодії та практичної діяльності. Це вимагає створення інтегрованих програм корекційної роботи, які б враховували всі аспекти розвитку дитини та забезпечували можливість їх гармонійного формування [35, с. 89].

Особливого значення в контексті розвитку дітей дошкільного віку набуває формування передумов навчальної діяльності. Дослідження А. Курєнкової демонструють, що успішність подальшого шкільного навчання значною мірою залежить від рівня сформованості базових пізнавальних процесів та навчальних навичок у дошкільному віці. При цьому діти з особливими освітніми потребами часто потребують додаткової підтримки та спеціально організованої роботи з формування готовності до шкільного навчання. Науковиця підкреслює важливість системного підходу до розвитку всіх компонентів шкільної готовності, включаючи інтелектуальний, мовленнєвий, емоційний та соціальний аспекти. Особливу увагу слід приділяти розвитку довільності психічних процесів, формуванню навичок самоконтролю та здатності дотримуватися правил навчальної діяльності [29, с. 250].

Для більш детального розуміння особливостей мовленнєвого та інтелектуального розвитку нормотипових дітей та дітей з ООП, розглянемо їх порівняльну характеристику (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика особливостей розвитку нормотипових дітей та дітей з ООП дошкільного віку

Критерії розвитку	Нормотипові діти	Діти з ООП
Темп засвоєння нових знань	Відповідає віковій нормі, стабільний	Уповільнений, нерівномірний
Мовленнєвий розвиток	Послідовне формування всіх компонентів мовлення	Можливі порушення різних компонентів мовленнєвої системи
Пізнавальна активність	Висока, природна цікавість	Знижена, потребує зовнішньої стимуляції
Емоційно-вольова сфера	Відповідає віковій нормі	Можлива підвищена тривожність, емоційна лабільність
Соціальна взаємодія	Формується природним шляхом	Можуть виникати труднощі в комунікації
Навички самообслуговування	Формуються відповідно до віку	Можлива затримка формування
Моторний розвиток	Відповідає віковим нормам	Можливі порушення загальної та дрібної моторики
Працездатність	Достатня для віку	Швидка втомлюваність, нестійкість уваги

Як видно з таблиці 1.1, розвиток дітей з особливими освітніми потребами характеризується специфічними особливостями у всіх сферах психічного розвитку. При цьому важливо розуміти, що наведені відмінності не є абсолютними та можуть варіюватися залежно від індивідуальних особливостей кожної дитини та характеру порушень розвитку. Саме тому важливим є індивідуальний підхід до організації корекційної роботи та створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини [18, с. 95].

Суттєвого значення в контексті розвитку дітей дошкільного віку набуває питання формування соціальних навичок та комунікативної компетентності. У нормотипових дітей цей процес відбувається природним шляхом через щоденну взаємодію з однолітками та дорослими в різних життєвих ситуаціях. Натомість діти з особливими освітніми потребами часто стикаються з труднощами у формуванні соціальних зв'язків та потребують спеціально організованої

підтримки для розвитку комунікативних навичок. Дослідниця О. С. Казачінер звертає особливу увагу на необхідність створення структурованих ситуацій соціальної взаємодії, які б дозволяли дітям з ООП набувати досвіду спілкування в безпечному та підтримуючому середовищі. На думку науковиці, важливим аспектом є також навчання батьків ефективним стратегіям підтримки соціального розвитку дитини, оскільки саме сімейне середовище створює первинну базу для формування комунікативних навичок та соціальної компетентності [49, с. 598].

Вивчення особливостей розвитку самоконтролю та саморегуляції у дошкільників демонструє значні відмінності між нормотиповими дітьми та дітьми з ООП. Результати досліджень показують, що формування довільності психічних процесів та здатності до регуляції власної поведінки у дітей з особливими освітніми потребами часто відбувається із затримкою та потребує спеціальної педагогічної підтримки. При цьому важливо враховувати, що розвиток саморегуляції тісно пов'язаний з формуванням мовленнєвих функцій, оскільки саме мовлення виступає основним засобом регуляції поведінки та планування діяльності. Спостереження за процесом розвитку дітей з різними порушеннями свідчать про необхідність комплексного підходу до формування регулятивних функцій, який би включав роботу над розвитком мовлення, уваги, пам'яті та емоційного контролю [26].

Особливої уваги заслуговує питання розвитку пізнавальних процесів та формування навчальних навичок у дошкільників. Дослідження Т. В. Биченко та співавторів показують, що успішність засвоєння нових знань та умінь значною мірою залежить від рівня розвитку базових когнітивних функцій, включаючи сприйняття, пам'ять, увагу та мислення. При цьому діти з особливими освітніми потребами часто демонструють специфічні труднощі в обробці та засвоєнні інформації, що потребує застосування спеціальних методів навчання та адаптації навчального матеріалу. Науковці підкреслюють важливість використання мультисенсорного підходу в навчанні, який дозволяє задіяти різні канали

сприйняття та створює оптимальні умови для формування стійких знань та навичок [3, с. 18].

Важливим аспектом розвитку дітей дошкільного віку є формування передумов навчальної діяльності та готовності до шкільного навчання. Дослідження В. І. Галущенко та О. Деменчук демонструють, що успішність адаптації до школи значною мірою залежить від рівня сформованості базових компетенцій у дошкільному віці. Науковці підкреслюють необхідність комплексного підходу до підготовки дітей з ООП до шкільного навчання, який би враховував не лише когнітивний розвиток, але й емоційну готовність, соціальні навички та фізіологічну зрілість. Особливу увагу дослідники приділяють питанням формування навчальної мотивації та позитивного ставлення до навчання, оскільки саме ці фактори часто визначають успішність подальшої освітньої траєкторії дитини [10, с. 47].

Розвиток творчих здібностей та уяви у дошкільному віці також має свої особливості у дітей з різними освітніми потребами. Сучасні дослідження в галузі спеціальної психології та педагогіки показують, що креативний потенціал дітей з ООП може бути досить високим, проте його реалізація часто ускладнюється наявними порушеннями розвитку. При цьому важливо розуміти, що творча діяльність має особливе значення для загального розвитку дитини, оскільки сприяє формуванню гнучкості мислення, розвитку емоційної сфери та підвищенню самооцінки. Спостереження показують, що залучення дітей з ООП до різних видів творчої діяльності створює додаткові можливості для компенсації наявних порушень та розвитку альтернативних способів самовираження [20, с. 65].

Процес формування просторових уявлень та сенсомоторної координації у дошкільників також має свої специфічні особливості. У нормотипових дітей ці навички формуються поступово через активну взаємодію з навколишнім середовищем та предметно-практичну діяльність. Натомість діти з особливими освітніми потребами часто демонструють труднощі в орієнтації в просторі, координації рухів та формуванні схеми тіла. Дослідження Х. В. Бобровської та

співавторів свідчать про необхідність спеціально організованої роботи з розвитку просторових уявлень та сенсомоторної інтеграції у дітей з ООП. Науковці наголошують на важливості використання різноманітних дидактичних матеріалів та спеціальних вправ, які б дозволяли дітям набувати практичного досвіду взаємодії з простором та предметами [6, с. 178].

Аналіз особливостей розвитку пам'яті та мнемічних процесів у дошкільників виявляє значні відмінності між нормотиповими дітьми та дітьми з особливими освітніми потребами. У нормотиповому розвитку спостерігається поступовий перехід від мимовільної до довільної пам'яті, формування різних видів запам'ятовування та розвиток стратегій пригадування. Дослідниця Л. В. Притиковська відзначає, що у дітей з ООП часто спостерігаються специфічні труднощі в процесах запам'ятовування та відтворення інформації, що може проявлятися в обмеженому обсязі пам'яті, труднощах утримання послідовності дій, нестійкості слідів пам'яті. Науковиця підкреслює важливість використання спеціальних мнемотехнічних прийомів та візуальних опор для покращення процесів запам'ятовування у дітей з особливими освітніми потребами [37, с. 165].

Розвиток уваги як базового психічного процесу має особливе значення для формування пізнавальної діяльності дошкільників. Спостереження за динамікою розвитку показують, що у дітей з ООП часто виникають труднощі з концентрацією, розподілом та переключенням уваги, що суттєво впливає на ефективність навчальної діяльності. Сучасні дослідження в галузі нейропсихології демонструють тісний взаємозв'язок між розвитком уваги та формуванням інших когнітивних функцій, включаючи мовлення, мислення та пам'ять. При цьому важливо враховувати, що розвиток довільної уваги у дітей з особливими освітніми потребами потребує створення спеціальних умов та використання адаптованих методів навчання, які б враховували індивідуальні особливості кожної дитини та дозволяли поступово збільшувати тривалість та складність завдань [55, с. 82].

Особливої уваги заслуговує питання розвитку емоційного інтелекту та соціальної перцепції у дошкільників. Дослідження Т. Цегельник та В. Поліщук

показують, що здатність розуміти емоції інших людей та адекватно виражати власні емоційні стани є важливою складовою успішної соціальної адаптації. У дітей з особливими освітніми потребами часто спостерігаються труднощі в розпізнаванні емоційних станів, розумінні причинно-наслідкових зв'язків між подіями та емоціями, що може призводити до проблем у спілкуванні та соціальній взаємодії. Науковці наголошують на необхідності цілеспрямованої роботи з розвитку емоційного інтелекту, включаючи навчання розпізнаванню емоцій, розуміння їх причин та формування адекватних способів емоційного реагування [46, с. 52].

Значний інтерес представляє дослідження формування мотиваційної сфери та вольової регуляції у дошкільників. Порівняльний аналіз особливостей розвитку показує, що у дітей з ООП часто спостерігається зниження пізнавальної мотивації та труднощі у формуванні довільної регуляції поведінки. Дослідження І. А. Гуляс демонструють, що успішність корекційної роботи значною мірою залежить від здатності педагога створювати ситуації успіху та підтримувати позитивну мотивацію до навчання. При цьому важливо враховувати індивідуальні інтереси та можливості кожної дитини, використовувати різноманітні форми заохочення та створювати умови для формування внутрішньої мотивації до пізнавальної діяльності. Науковці підкреслюють необхідність поступового ускладнення завдань та формування у дітей здатності до подолання труднощів, що є важливою складовою розвитку вольової регуляції [36, с. 142].

Вивчення особливостей формування навчальних навичок у дошкільників з ООП свідчить про необхідність створення спеціальних умов для забезпечення успішного засвоєння знань. Дослідження М. І. Комісарик та співавторів показують, що ефективність навчання значною мірою залежить від правильного підбору методів та прийомів роботи, які враховують специфіку порушень розвитку та індивідуальні особливості кожної дитини. Особливу роль відіграє використання наочності, практичних методів навчання та створення ситуацій активного залучення дитини до навчального процесу. При цьому важливо

забезпечити поступовість у формуванні навичок, багаторазове повторення та закріплення матеріалу, а також постійний контроль за якістю засвоєння знань [25, с. 35].

Процес розвитку самосвідомості та формування адекватної самооцінки у дітей дошкільного віку також має свої особливості, особливо у дітей з ООП. Наукові спостереження демонструють, що труднощі у навчанні та спілкуванні можуть негативно впливати на формування образу «Я» та призводити до зниження самооцінки. При цьому важливо створювати умови для позитивного самосприйняття та розвитку впевненості у власних силах. Дослідження показують, що успішність соціальної адаптації та навчальної діяльності значною мірою залежить від рівня сформованості адекватної самооцінки та позитивного ставлення до себе [5, с. 45].

Таким чином, порівняльний аналіз особливостей мовленнєвого та інтелектуального розвитку нормотипових дітей та дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку дозволяє виділити ряд специфічних характеристик, які необхідно враховувати при організації корекційної роботи. Розвиток дітей з ООП характеризується нерівномірністю формування різних психічних функцій, своєрідністю емоційно-вольової сфери та особливостями пізнавальної діяльності. При цьому важливо розуміти, що наявність особливих освітніх потреб не є перешкодою для розвитку, а лише вказує на необхідність створення спеціальних умов навчання та виховання. Успішність корекційної роботи значною мірою залежить від своєчасної діагностики порушень розвитку, правильного підбору методів та прийомів роботи, а також від створення сприятливого розвивального середовища, яке враховує індивідуальні особливості кожної дитини. Особливого значення набуває комплексний підхід до організації корекційної роботи, який передбачає узгоджену взаємодію всіх учасників освітнього процесу та забезпечує системність у формуванні необхідних навичок та компетенцій.

1.3. Кінезіологічні методи та прийоми у корекційній роботі логопеда

Сучасна логопедична практика активно впроваджує інноваційні методи та технології корекційної роботи, серед яких особливе місце займають кінезіологічні методи та прийоми. Розвиток нейропсихологічного напрямку в логопедії дозволив по-новому поглянути на можливості використання рухової активності в процесі корекції мовленнєвих порушень. Дослідження Л. В. Борисової підтверджують, що використання кінезіологічних вправ у логопедичній роботі створює додаткові можливості для активізації мовленнєвих зон мозку та розвитку міжпівкульної взаємодії. Науковиця наголошує на важливості системного підходу до впровадження кінезіологічних методик та необхідності їх інтеграції в загальну систему логопедичної роботи [8, с. 9].

Практичний досвід застосування кінезіологічних методів у логопедичній практиці демонструє їх високу ефективність у роботі з різними видами мовленнєвих порушень. Особливу цінність представляє можливість одночасного впливу на розвиток моторних та мовленнєвих функцій, що створює основу для формування нових функціональних систем в мозку. При цьому важливо враховувати, що ефективність кінезіологічних вправ значною мірою залежить від правильності їх виконання та систематичності занять. Спостереження показують, що регулярне виконання спеціально підібраних рухових комплексів призводить до помітного покращення артикуляційної моторики, фонематичного слуху та загального рівня мовленнєвого розвитку [15, с. 4].

Значний внесок у розробку методики використання кінезіологічних вправ у логопедичній роботі зробили дослідження О. П. Ліщишиної-Гарук. Науковиця розробила комплексну систему кінезіологічних вправ, спрямованих на розвиток різних аспектів мовленнєвої функції. Особливу увагу в цій системі приділено взаємозв'язку між розвитком дрібної моторики та формуванням мовленнєвих навичок. На думку дослідниці, саме цілеспрямована робота над розвитком координації рухів пальців рук створює необхідну основу для активізації мовленнєвих зон кори головного мозку та сприяє формуванню правильної

артикуляції. При цьому важливо забезпечити поступове ускладнення вправ та їх відповідність індивідуальним можливостям кожної дитини [31, с. 45].

Сучасні дослідження в галузі логопедичної кінезіології підтверджують необхідність диференційованого підходу до підбору вправ залежно від характеру мовленнєвого порушення та індивідуальних особливостей дитини. Практичний досвід показує, що найбільшу ефективність мають комплексні програми, які включають різні види кінезіологічних вправ: вправи для розвитку загальної моторики, дрібної моторики рук, артикуляційні вправи, вправи для розвитку міжпівкульної взаємодії. При цьому особливе значення має правильна послідовність введення вправ та їх поступове ускладнення. Важливо також забезпечити емоційну привабливість занять, використовуючи ігрові форми роботи та створюючи ситуації успіху для кожної дитини [19, с. 18].

Аналіз ефективності різних кінезіологічних прийомів у логопедичній практиці дозволяє виділити найбільш результативні напрями роботи. У першу чергу, це вправи, спрямовані на розвиток міжпівкульної взаємодії, які сприяють покращенню координації рухів та формуванню нових нейронних зв'язків. Особливо ефективними виявляються вправи, що передбачають одночасне виконання рухів обома руками, перехресні рухи та вправи з елементами асиметрії. Такі завдання не лише стимулюють розвиток моторних функцій, але й сприяють активізації різних відділів мозку, створюючи основу для покращення мовленнєвих навичок [7].

Важливим аспектом використання кінезіологічних методів у логопедичній практиці є їх інтеграція з традиційними методами корекційної роботи. Дослідження Н. В. Духаніної демонструють, що поєднання кінезіологічних вправ з артикуляційною гімнастикою, дихальними вправами та фонетичною ритмікою дозволяє досягти максимального корекційного ефекту. Науковиця підкреслює необхідність системного підходу до планування корекційних занять, де кінезіологічні вправи органічно влітаються в загальну структуру логопедичної роботи. При цьому важливо враховувати не лише специфіку мовленнєвого порушення, але й загальний рівень психофізичного розвитку

дитини, її емоційний стан та працездатність. Особливу роль відіграє правильне дозування навантаження та чергування різних видів діяльності протягом заняття [14, с. 15].

Організація кінезіологічної роботи в системі логопедичної корекції потребує особливої уваги до питань методичного забезпечення та створення відповідного розвивального середовища. Спостереження показують, що ефективність кінезіологічних вправ значно підвищується при використанні спеціального обладнання та дидактичних матеріалів, які стимулюють сенсомоторний розвиток дитини. Важливим аспектом є також забезпечення можливості для самостійного виконання вправ дітьми під контролем дорослих, що сприяє закріпленню набутих навичок та формуванню стійких рухових стереотипів. При цьому необхідно створювати умови для постійного оновлення та ускладнення завдань, що підтримує інтерес дітей до занять та забезпечує поступальний розвиток їхніх можливостей [30, с. 12].

Особливої уваги заслуговує питання моніторингу ефективності кінезіологічних втручань у логопедичній роботі. Дослідження показують необхідність регулярного оцінювання динаміки розвитку дитини за різними параметрами, включаючи стан моторних функцій, якість артикуляції, рівень розвитку фонематичного слуху та загальний рівень мовленнєвого розвитку. Важливим аспектом є також відстеження змін у емоційному стані дитини, її працездатності та мотивації до занять. Систематичний моніторинг дозволяє своєчасно вносити необхідні корективи в програму корекційної роботи та забезпечувати її максимальну ефективність [28, с. 84].

Впровадження кінезіологічних методів у логопедичну практику вимагає особливої уваги до професійної підготовки фахівців та їх готовності до використання інноваційних технологій. Дослідження І. М. Михайлюк показують, що ефективність кінезіологічної роботи значною мірою залежить від рівня компетентності логопеда, його здатності правильно оцінювати потреби дитини та адаптувати методики відповідно до індивідуальних особливостей. Науковиця наголошує на необхідності постійного професійного розвитку та

вдосконалення навичок роботи з кінезіологічними методами. Особливу увагу слід приділяти питанням взаємодії з батьками та їх навчанню базовим прийомам кінезіологічної роботи, що дозволяє забезпечити безперервність корекційного процесу та підвищити його ефективність [34].

Особливим напрямом у використанні кінезіологічних методів є розробка індивідуальних програм корекційної роботи для дітей з різними видами мовленнєвих порушень. Практичний досвід демонструє, що найбільшу ефективність мають програми, які враховують не лише характер порушення, але й індивідуальні особливості розвитку дитини, її інтереси та можливості. При цьому важливо забезпечити поступовість у введенні нових вправ, їх правильну послідовність та оптимальне дозування навантаження. Дослідження показують, що індивідуалізований підхід до підбору кінезіологічних вправ дозволяє досягати кращих результатів у корекційній роботі та підтримувати високий рівень мотивації дітей до занять [41, с. 20].

Значний інтерес представляє вивчення можливостей використання кінезіологічних методів у профілактичній роботі логопеда. Спостереження показують, що раннє впровадження кінезіологічних вправ у роботу з дітьми групи ризику може значно знизити ймовірність виникнення мовленнєвих порушень або зменшити їх вираженість. Особливу роль відіграє можливість одночасного впливу на різні аспекти розвитку дитини, включаючи моторні функції, координацію рухів, міжпівкульну взаємодію та пізнавальні процеси. При цьому важливо забезпечити системність у проведенні профілактичної роботи та залучення до неї всіх учасників освітнього процесу [32, с. 45].

Аналіз практичного досвіду використання кінезіологічних методів у логопедичній роботі дозволяє виділити основні принципи організації корекційних занять. Дослідження Х. В. Бодрової демонструють, що найбільшу ефективність мають комплексні заняття, які включають різні види кінезіологічних вправ, об'єднаних спільною метою та тематикою. При цьому важливо дотримуватися певної структури заняття, яка передбачає підготовчий етап, основну частину з поступовим нарощуванням складності завдань та

заключний етап з обов'язковою релаксацією. Науковиця підкреслює необхідність створення емоційно комфортної атмосфери на заняттях, використання ігрових прийомів та забезпечення позитивного підкріплення успіхів дитини [7].

Особливої уваги в контексті кінезіологічної роботи логопеда заслуговує питання взаємодії з іншими фахівцями, які працюють з дитиною. Практика показує, що найкращих результатів вдається досягти при налагодженні ефективної співпраці між логопедом, психологом, дефектологом та іншими спеціалістами. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє забезпечити комплексний вплив на розвиток дитини та створити оптимальні умови для корекції наявних порушень. При цьому важливо забезпечити узгодженість у використанні різних методів та прийомів роботи, уникаючи перевантаження дитини та дублювання занять [20, с. 75].

Важливим компонентом логопедичної роботи з використанням кінезіологічних методів є організація домашніх занять та співпраця з батьками. Дослідження А. І. Чуйко показують, що регулярне виконання кінезіологічних вправ у домашніх умовах значно підвищує ефективність корекційної роботи. При цьому особливу увагу слід приділяти навчанню батьків правильній техніці виконання вправ та роз'ясненню принципів дозування навантаження. Важливим аспектом є також формування у батьків розуміння необхідності систематичних занять та їх ролі у розвитку дитини [49, с. 599].

Комплексний аналіз ефективності кінезіологічних методів у логопедичній практиці дозволяє виділити основні фактори, що впливають на успішність корекційної роботи. Дослідження В. Галущенко та О. Деменчук демонструють, що ключову роль відіграє правильна організація корекційного процесу, яка включає декілька важливих компонентів. По-перше, це створення оптимального режиму занять, що передбачає регулярність виконання вправ та правильне дозування навантаження відповідно до індивідуальних можливостей дитини. По-друге, важливим є забезпечення поступовості у введенні нових вправ та їх ускладненні, що дозволяє підтримувати мотивацію дитини та запобігати виникненню негативних емоційних реакцій. По-третє, необхідним є створення

розвивального середовища, яке стимулює активність дитини та забезпечує можливість для різноманітних форм рухової активності. Крім того, важливим фактором є забезпечення емоційного комфорту під час занять та формування позитивного ставлення до корекційної роботи. Науковці підкреслюють, що врахування всіх цих факторів дозволяє досягати стійких позитивних результатів у подоланні мовленнєвих порушень та загальному розвитку дитини [10, с. 48].

Перспективним напрямом розвитку кінезіологічних методів у логопедичній практиці є розробка інтегрованих програм корекційної роботи, які поєднують традиційні логопедичні методики з інноваційними кінезіологічними технологіями. Спостереження показують, що такий комплексний підхід дозволяє максимально ефективно впливати на різні аспекти розвитку дитини. При цьому особливу увагу слід приділяти питанням диференціації та індивідуалізації корекційної роботи, враховуючи не лише характер мовленнєвого порушення, але й загальний рівень психофізичного розвитку дитини, її емоційний стан, працездатність та індивідуальні особливості сприйняття інформації. Важливим аспектом є також забезпечення наступності в роботі різних фахівців та створення єдиного корекційно-розвивального простору, який би підтримував та стимулював розвиток дитини в різних сферах життєдіяльності. Дослідження демонструють, що такий інтегрований підхід дозволяє досягати більш стійких та тривалих результатів у корекційній роботі, особливо у випадках складних мовленнєвих порушень [40, с. 156].

Важливим аспектом розвитку кінезіологічних методів у логопедичній практиці є розробка та впровадження системи моніторингу ефективності корекційної роботи. Сучасні дослідження в галузі спеціальної педагогіки та нейропсихології підтверджують необхідність комплексного підходу до оцінки результатів корекційних втручань. При цьому важливо враховувати не лише динаміку розвитку мовленнєвих навичок, але й зміни в загальному психофізичному стані дитини, включаючи розвиток моторних функцій, координації рухів, просторових уявлень та пізнавальних процесів. Дослідження Л. В. Котлової та співавторів показують, що ефективна система моніторингу

повинна включати різні методи оцінки, такі як спостереження, тестування, аналіз продуктів діяльності дитини та зворотний зв'язок від батьків і педагогів. Особливу увагу слід приділяти відстеженню стійкості досягнутих результатів та їх перенесенню в різні ситуації життєдіяльності дитини. Науковці підкреслюють важливість регулярного аналізу отриманих даних та своєчасного внесення коректив у програму корекційної роботи відповідно до виявлених потреб та особливостей розвитку кожної дитини [19, с. 20].

Інноваційним напрямом у розвитку кінезіологічних методів є використання сучасних технологічних рішень та мультимедійних засобів у логопедичній роботі. Практичний досвід демонструє, що включення інтерактивних елементів у процес виконання кінезіологічних вправ значно підвищує мотивацію дітей до занять та створює додаткові можливості для закріплення набутих навичок. При цьому важливо забезпечити правильний баланс між традиційними формами роботи та використанням технічних засобів, уникаючи надмірного захоплення гаджетами та зберігаючи природний характер рухової активності. Особливу цінність представляє можливість створення індивідуальних програм занять з урахуванням потреб кожної дитини та забезпечення постійного зворотного зв'язку щодо правильності виконання вправ. Крім того, використання сучасних технологій дозволяє ефективніше організовувати взаємодію з батьками, надаючи їм доступ до навчальних матеріалів та рекомендацій щодо проведення домашніх занять [25, с. 38].

Розвиток теоретико-методологічних засад кінезіологічної роботи в логопедичній практиці тісно пов'язаний з дослідженнями в галузі нейропедагогіки та когнітивної психології. Сучасні наукові дані підтверджують наявність тісного взаємозв'язку між руховою активністю та розвитком мовленнєвих функцій, що створює основу для розробки ефективних корекційних програм. Дослідження О. В. Кузнєцової демонструють, що цілеспрямована рухова активність здатна стимулювати процеси нейропластичності та сприяти формуванню нових функціональних систем в мозку. При цьому особливого значення набуває правильний підбір кінезіологічних вправ відповідно до

характеру мовленнєвого порушення та індивідуальних особливостей дитини. Науковиця наголошує на необхідності врахування закономірностей розвитку мозкових структур та механізмів компенсації при плануванні корекційної роботи. Важливим аспектом є також розуміння принципів організації міжпівкульної взаємодії та її ролі у формуванні мовленнєвих навичок. Спостереження показують, що правильно підібрані кінезіологічні вправи сприяють не лише розвитку моторних функцій, але й покращенню загальної організації мозкової діяльності, що створює сприятливі умови для корекції різних видів мовленнєвих порушень [28, с. 85].

Аналіз практичного досвіду впровадження кінезіологічних методів у логопедичну практику дозволяє виділити ключові принципи організації корекційної роботи. В першу чергу, це принцип системності та послідовності, який передбачає поетапне формування необхідних навичок та поступове ускладнення завдань. Важливим є також принцип індивідуалізації, що враховує особливості розвитку кожної дитини та специфіку її мовленнєвого порушення. Дослідження показують, що ефективність кінезіологічної роботи значно підвищується при дотриманні принципу активності та свідомості, який передбачає формування у дитини розуміння мети виконання вправ та її активної участі в корекційному процесі. Особливу роль відіграє принцип доступності та наочності, що забезпечує правильне сприйняття та засвоєння рухових програм. При цьому важливо забезпечити емоційну привабливість занять та створити умови для підтримки стійкої мотивації до корекційної роботи [38, с. 15].

Для систематизації основних кінезіологічних методів та прийомів, що використовуються в логопедичній практиці, розглянемо їх класифікацію (див. табл. 1.2).

Класифікація кінезіологічних методів та прийомів у логопедичній роботі

Група методів	Зміст роботи	Спрямованість впливу	Приклади вправ
Вправи для розвитку загальної моторики	Координація рухів всього тіла, розвиток рівноваги	Формування схеми тіла, просторових уявлень	«Перехресний крок», «Повзання», «Марширування»
Вправи для розвитку дрібної моторики	Точні рухи пальців рук, координація рухів рук	Розвиток мовленнєвих зон мозку	«Пальчикові ігри», «Колечко», «Кулак-ребро-долоня»
Артикуляційна кінезіологія	Координація рухів артикуляційного апарату	Формування правильної артикуляції	«Язичок-мандрівник», «Гойдалки», «Годинник»
Вправи для міжпівкульної взаємодії	Синхронізація роботи півкуль мозку	Розвиток когнітивних функцій	«Вухо-ніс», «Дзеркальне малювання», «Лінійні вісімки»
Дихальні вправи	Розвиток мовленнєвого дихання	Формування правильного мовленнєвого видиху	«Свічка», «Кулька», «Насос»

Аналіз представлених у таблиці 1.2 методів і прийомів свідчить про різноманітність кінезіологічних підходів у логопедичній роботі. Кожна група вправ має свою специфіку та спрямованість впливу, що дозволяє комплексно підходити до корекції мовленнєвих порушень. При цьому важливо враховувати, що максимальної ефективності можна досягти лише при системному використанні різних груп вправ у поєднанні з традиційними логопедичними методами [15, с. 4].

У контексті логопедичної практики особливого значення набуває розробка індивідуальних програм кінезіологічної корекції, які враховують не лише характер мовленнєвого порушення, але й загальний рівень психофізичного розвитку дитини. Дослідження Т. В. Биченко та співавторів демонструють необхідність диференційованого підходу до вибору методів та прийомів роботи залежно від віку дитини, специфіки порушення та наявності супутніх проблем розвитку. При цьому важливо враховувати темп засвоєння нових рухів, здатність

до утримання рівноваги, рівень розвитку просторових уявлень та особливості емоційно-вольової сфери. Науковці підкреслюють, що індивідуалізація кінезіологічної роботи повинна базуватися на результатах комплексної діагностики, яка дозволяє виявити сильні та слабкі сторони розвитку дитини та визначити оптимальні шляхи корекційного впливу. Особливу увагу слід приділяти моніторингу динаміки розвитку та своєчасному коригуванню програми відповідно до досягнутих результатів та виявлених труднощів [3, с. 25].

Впровадження кінезіологічних методів у практику роботи логопеда вимагає створення спеціального розвивального середовища, яке б забезпечувало можливість для різноманітних форм рухової активності. Сучасні дослідження показують, що ефективність корекційної роботи значно підвищується при використанні спеціального обладнання та дидактичних матеріалів, які стимулюють сенсомоторний розвиток дитини. При цьому важливо забезпечити доступність та безпечність всіх елементів предметно-просторового середовища, їх відповідність віковим особливостям дітей та специфіці корекційних завдань. Особливу роль відіграє можливість трансформації простору відповідно до різних видів діяльності та створення умов для індивідуальної та групової роботи. Крім того, важливим аспектом є естетична привабливість середовища, яка стимулює позитивний емоційний відгук дітей та підтримує їх інтерес до занять [27, с. 125].

Професійна компетентність логопеда у сфері кінезіологічних методів корекції є ключовим фактором успішності реабілітаційного процесу. Дослідження С. Д. Притиковської та співавторів свідчать про необхідність спеціальної підготовки фахівців, яка включає не лише теоретичне вивчення основ кінезіології, але й практичне освоєння різних технік та методів роботи. При цьому важливо розвивати здатність до аналізу ефективності різних підходів, вміння адаптувати існуючі методики відповідно до індивідуальних потреб дитини та навички організації комплексної корекційної роботи. Особливу увагу слід приділяти формуванню навичок взаємодії з батьками та іншими фахівцями, які працюють з дитиною, а також розвитку здатності до професійної рефлексії та постійного вдосконалення своєї майстерності. Науковці підкреслюють

важливість регулярного підвищення кваліфікації та обміну досвідом між фахівцями для забезпечення високої якості корекційної роботи [37, с. 170].

Результати експериментальних досліджень ефективності кінезіологічних методів у логопедичній практиці демонструють їх високий потенціал у корекції різних видів мовленнєвих порушень. Дослідження Т. Цегельник показують, що систематичне використання кінезіологічних вправ призводить до значного покращення артикуляційної моторики, фонематичного слуху, просодичних компонентів мовлення та загального рівня мовленнєвого розвитку. При цьому спостерігається позитивна динаміка не лише в мовленнєвій сфері, але й у розвитку пізнавальних процесів, емоційно-вольової регуляції та соціальної адаптації дітей. Особливо важливим є той факт, що досягнуті результати мають стійкий характер та зберігаються протягом тривалого часу після завершення активної фази корекційної роботи. Науковці відзначають також позитивний вплив кінезіологічних занять на загальний психофізичний стан дітей, включаючи покращення координації рухів, розвиток просторових уявлень та підвищення працездатності [46, с. 53].

Таким чином, кінезіологічні методи та прийоми становлять важливу складову сучасної логопедичної практики, забезпечуючи комплексний підхід до корекції мовленнєвих порушень. Аналіз теоретичних досліджень та практичного досвіду свідчить про високу ефективність кінезіологічних вправ у розвитку міжпівкульної взаємодії, формуванні правильної артикуляції та покращенні загального рівня мовленнєвого розвитку дітей. При цьому важливими факторами успішності корекційної роботи є системність та послідовність у застосуванні кінезіологічних методів, їх правильна інтеграція з традиційними логопедичними методиками та забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини. Особливого значення набуває професійна компетентність логопеда, його здатність правильно підбирати та адаптувати кінезіологічні вправи відповідно до особливостей розвитку дитини, а також забезпечувати ефективну взаємодію з батьками та іншими фахівцями. Подальший розвиток кінезіологічного напрямку в логопедії пов'язаний з розробкою нових методик діагностики та оцінки

ефективності корекційної роботи, вдосконаленням системи професійної підготовки фахівців та створенням інноваційних програм комплексної реабілітації дітей з мовленнєвими порушеннями.

Висновки до розділу 1

Кінезіологія є міждисциплінарною наукою, що вивчає м'язовий рух у всіх його проявах та його вплив на розвиток головного мозку. В контексті корекційної педагогіки кінезіологія розглядається як ефективний метод розвитку розумових здібностей і фізичного здоров'я через спеціально підібрані рухові вправи. Особливе значення має здатність кінезіологічних методів активізувати компенсаторні механізми мозку та сприяти формуванню нових нейронних зв'язків.

Порівняльний аналіз особливостей мовленнєвого та інтелектуального розвитку нормотипових дітей та дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку свідчить про наявність специфічних характеристик, які необхідно враховувати при організації корекційної роботи. Розвиток дітей з ООП характеризується нерівномірністю формування психічних функцій, своєрідністю емоційно-вольової сфери та особливостями пізнавальної діяльності. При цьому важливо розуміти, що наявність особливих освітніх потреб не є перешкодою для розвитку, а лише вказує на необхідність створення спеціальних умов навчання та виховання.

Використання кінезіологічних методів та прийомів у логопедичній практиці демонструє високу ефективність у корекції різних видів мовленнєвих порушень. Ключовими факторами успішності корекційної роботи є системність та послідовність у застосуванні кінезіологічних вправ, їх правильна інтеграція з традиційними логопедичними методиками та забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини. Особливого значення набуває створення спеціального

розвивального середовища, професійна компетентність логопеда та ефективна взаємодія з батьками та іншими фахівцями.

Перспективним напрямом розвитку кінезіології в системі корекційної роботи є розробка інтегрованих програм, які поєднують традиційні методи логопедичної корекції з інноваційними кінезіологічними технологіями. Такий комплексний підхід дозволяє максимально ефективно впливати на різні аспекти розвитку дитини та досягати стійких позитивних результатів у подоланні мовленнєвих порушень.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Організація та методики діагностики рівня мовленнєвого та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку

Експериментальне дослідження проводилось протягом 2024-2025 навчального року на базі дошкільного навчального закладу №7 міста Чернівці. У дослідженні взяли участь 20 дітей старшого дошкільного віку (5-6 років), серед яких було сформовано експериментальну групу (10 дітей з особливими освітніми потребами) та контрольну групу (10 дітей з нормотиповим розвитком). При формуванні вибірки враховувалися такі критерії: вік дітей, наявність чи відсутність особливих освітніх потреб, згода батьків на участь у дослідженні. Експериментальна та контрольна групи були зрівняні за віковими та гендерними показниками.

Дослідження проводилось у три послідовних етапи. На першому етапі здійснювався теоретичний аналіз проблеми, підбір діагностичного інструментарію та формування експериментальної бази дослідження. Особлива увага приділялася вивченню індивідуальних особливостей дітей, аналізу їхньої медичної та психолого-педагогічної документації, проведенню консультацій з педагогами та батьками. На цьому етапі також було розроблено систему протоколів для фіксації результатів дослідження та підготовлено необхідний стимульний матеріал.

Другий етап дослідження був присвячений безпосередньому проведенню діагностичних процедур. Обстеження дітей проводилося в першій половині дня, індивідуально з кожною дитиною, у спеціально обладнаному приміщенні. Тривалість діагностичного заняття не перевищувала 30 хвилин, що відповідає віковим можливостям дітей старшого дошкільного віку. При проведенні обстеження враховувався емоційний стан дитини, рівень її втомлюваності та особливості працездатності. У разі необхідності діагностичні процедури розподілялися на кілька зустрічей.

На третьому етапі дослідження здійснювалася кількісна та якісна обробка отриманих результатів, їх статистичний аналіз та інтерпретація. Для обробки даних використовувались методи математичної статистики, включаючи визначення середніх значень, стандартного відхилення, достовірності відмінностей між групами за t-критерієм Стюдента. На основі аналізу результатів формулювалися висновки про особливості мовленнєвого та інтелектуального розвитку дітей експериментальної та контрольної груп, визначалися напрями корекційної роботи.

Методика обстеження мовлення дітей дошкільного віку, розроблена Ю.В. Рібцун [39], представляє собою комплексну систему діагностики всіх компонентів мовленнєвої діяльності дитини. Методика базується на системному підході до аналізу мовленнєвих порушень та передбачає всебічне обстеження мовленнєвої функції з урахуванням вікових нормативів розвитку [40]. В основу методики покладено розуміння мовлення як складної функціональної системи, формування якої відбувається при взаємодії різних мозкових структур та психічних процесів. Особлива увага приділяється дослідженню базових компонентів мовленнєвої системи, включаючи фонетико-фонематичні процеси, лексичний запас та граматичну будову мовлення.

Діагностична процедура передбачає поетапне обстеження всіх складових мовленнєвої системи з використанням спеціально підібраного стимульного матеріалу [41]. На першому етапі здійснюється дослідження анатомічної будови та рухливості органів артикуляційного апарату для виявлення можливих структурних або функціональних порушень. Другий етап включає детальне обстеження звуковимови та фонематичних процесів, в тому числі здатності до розрізнення звуків, звукового аналізу та синтезу. Третій етап присвячений дослідженню лексичної складової мовлення, оцінці обсягу активного та пасивного словника, розумінню значень слів та вмінню використовувати їх у мовленні. На четвертому етапі вивчається граматична будова мовлення з оцінкою навичок словозміни, словотворення та побудови речень різної складності.

Для проведення обстеження використовується широкий спектр стимульного матеріалу, який включає предметні та сюжетні картинки, іграшки, схеми артикуляції звуків та інші дидактичні матеріали [38]. Всі діагностичні завдання пропонуються в ігровій формі, що дозволяє підтримувати стійку мотивацію дитини та отримувати достовірні результати. Методика передбачає можливість варіювання складності завдань залежно від віку та індивідуальних особливостей дитини, що робить її універсальним інструментом діагностики. Особлива увага приділяється створенню комфортної атмосфери під час обстеження та встановленню позитивного емоційного контакту з дитиною.

Оцінювання результатів здійснюється за чіткими якісними та кількісними критеріями, що дозволяє визначити рівень розвитку кожного компонента мовленнєвої системи та мовлення в цілому [27]. Для кожного параметра розроблена детальна система оцінювання, яка враховує вікові нормативи розвитку та дозволяє визначити ступінь відставання від вікової норми. Отримані результати фіксуються у спеціально розробленому протоколі обстеження (Додаток А), який включає всі необхідні параметри оцінки та дозволяє відстежувати динаміку мовленнєвого розвитку дитини в процесі корекційної роботи.

Тест інтелекту Векслера (дитячий варіант WISC) [45] є стандартизованою методикою, яка дозволяє здійснити комплексну оцінку інтелектуального розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Методика складається з двох основних блоків - вербального та невербального, що дає можливість отримати диференційовану оцінку різних аспектів інтелектуальної діяльності. Вербальна шкала включає субтести, спрямовані на оцінку загальної обізнаності, розуміння, арифметичних здібностей, встановлення подібності понять, словникового запасу та здатності до запам'ятовування цифрових рядів. Невербальна шкала містить завдання на дослідження зорового сприйняття, просторового мислення, конструктивного праксису та зорово-моторної координації.

Процедура проведення тестування за методикою Векслера має чітко визначену структуру та послідовність пред'явлення завдань [26]. Кожен субтест починається з простих завдань, які поступово ускладнюються, що дозволяє визначити межі інтелектуальних можливостей дитини. Виконання завдань не обмежується часом, за винятком окремих субтестів, де швидкість виконання є важливим діагностичним показником. Під час тестування здійснюється не лише кількісна оцінка результатів, але й якісний аналіз способів виконання завдань, що дає додаткову інформацію про особливості пізнавальної діяльності дитини.

Особливістю методики Векслера є можливість отримання трьох основних показників інтелектуального розвитку: вербального, невербального та загального інтелектуального показника [36]. Вербальний інтелектуальний показник відображає рівень розвитку вербально-логічного мислення, здатність до абстрагування, узагальнення та оперування словесним матеріалом. Невербальний показник характеризує рівень розвитку наочно-образного мислення, просторового аналізу та синтезу, зорово-моторної координації. Загальний інтелектуальний показник є інтегральною характеристикою розумового розвитку дитини.

Оцінка результатів тестування здійснюється шляхом переведення первинних балів у шкальні оцінки з урахуванням вікових нормативів [45]. Для кожного субтесту розраховується стандартна оцінка, яка дозволяє порівнювати результати виконання різних завдань між собою. На основі стандартних оцінок обчислюються вербальний, невербальний та загальний інтелектуальний коефіцієнти. Отримані результати фіксуються у спеціальному протоколі обстеження (Додаток Б), який містить кількісні показники виконання кожного субтесту та якісний аналіз особливостей пізнавальної діяльності дитини.

Нейропсихологічна діагностика за методикою О.Р. Лурія [27] представляє собою комплексну систему дослідження вищих психічних функцій, що базується на теорії системної динамічної локалізації психічних процесів. Методика дозволяє провести глибокий аналіз стану сформованості різних компонентів психічної діяльності дитини, включаючи рухові функції, різні види гнозису,

мовлення, пам'ять та мислення. Важливою особливістю даної методики є можливість не лише виявити наявність порушень у розвитку тих чи інших функцій, але й встановити їх структуру та механізми виникнення. Нейропсихологічне обстеження включає дослідження кінетичної та кінестетичної організації рухів, просторового праксису, різних видів гнозису (зорового, слухового, тактильного), мовленнєвих функцій (як імпресивного, так і експресивного мовлення), різних видів пам'яті та мислення.

Процедура нейропсихологічного обстеження передбачає послідовне дослідження всіх компонентів психічної діяльності з використанням спеціально підібраних проб та завдань [28]. При дослідженні рухових функцій оцінюється стан кінетичної організації рухів (динамічний праксис, реципрокна координація), кінестетичної організації рухів (праксис пози пальців, оральний праксис) та просторової організації рухових актів (проби Хеда, конструктивний праксис). Дослідження гностичних функцій включає оцінку стану зорового гнозису (впізнавання реалістичних, перекреслених та накладених зображень), слухового гнозису (оцінка та відтворення ритмічних структур) та тактильного гнозису (локалізація дотику, стереогноз). При дослідженні мовленнєвих функцій оцінюється стан розуміння логіко-граматичних конструкцій, фонематичного слуху, номінативної функції мовлення. Особлива увага приділяється дослідженню різних видів пам'яті (слухомовленнєвої, зорової) та мислення (наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного).

Важливою особливістю нейропсихологічної діагностики є якісний аналіз виявлених порушень, який дозволяє визначити не лише наявність відхилень у розвитку тих чи інших функцій, але й встановити механізми їх виникнення [32]. При проведенні обстеження аналізується характер помилок, які допускає дитина, особливості виконання завдань, можливості перенесення засвоєного способу дій на аналогічні завдання. Такий підхід дає можливість виявити не лише актуальний рівень розвитку різних психічних функцій, але й потенційні можливості дитини, що має особливе значення для планування корекційної роботи. В процесі обстеження також оцінюється працездатність дитини, особливості її емоційних

реакцій, здатність до довільної регуляції діяльності. Результати діагностики дозволяють визначити сильні та слабкі сторони розвитку дитини, що є важливим для розробки індивідуальної програми корекційної роботи.

Результати нейропсихологічного обстеження фіксуються у спеціально розробленому протоколі (Додаток В), який дозволяє відобразити як кількісні, так і якісні показники виконання різних проб [31]. Для кожного досліджуваного параметра розроблена система оцінювання, яка враховує вікові нормативи розвитку та дозволяє визначити ступінь вираженості порушень. На основі аналізу отриманих даних складається нейропсихологічний висновок, який включає характеристику стану сформованості різних компонентів психічної діяльності, опис виявлених порушень та їх можливих механізмів. Такий підхід дозволяє не лише встановити наявність відхилень у розвитку, але й визначити оптимальні шляхи їх корекції з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини.

Методика «Графічний диктант» Д.Б. Ельконіна [13] є комплексним діагностичним інструментом для оцінки рівня розвитку довільної регуляції діяльності, просторових уявлень та дрібної моторики у дітей дошкільного віку. Методика дозволяє оцінити здатність дитини сприймати та утримувати складну вербальну інструкцію, орієнтуватися на аркуші паперу, здійснювати самоконтроль в процесі діяльності. Особливістю даної методики є можливість одночасної оцінки декількох важливих параметрів психічного розвитку дитини: уміння уважно слухати та точно виконувати вказівки дорослого, орієнтуватися в просторі, регулювати свою діяльність відповідно до поставленого завдання. Методика має чітку процедуру проведення та систему оцінювання, що дозволяє отримати об'єктивні дані про рівень сформованості досліджуваних функцій.

Процедура проведення «Графічного диктанту» передбачає виконання дитиною серії графічних завдань під диктовку дорослого [14]. Перед початком роботи проводиться підготовчий етап, під час якого дитина знайомиться з правилами виконання завдання та тренується у проведенні ліній за вказаним напрямком. Основна частина методики включає виконання трьох різних узорів,

кожен з яких спочатку виконується під диктовку дорослого, а потім продовжується дитиною самостійно. В процесі виконання завдання оцінюється здатність дитини орієнтуватися на аркуші паперу в клітинку, точність відтворення напрямку ліній, здатність дотримуватися заданого принципу побудови узору при самостійному продовженні роботи. Важливим аспектом діагностики є спостереження за особливостями діяльності дитини: темпом роботи, характером помилок, здатністю до самокорекції, емоційними реакціями на успіх та невдачу.

Оцінка результатів виконання методики здійснюється за кількісними та якісними критеріями [26]. Кількісна оцінка включає підрахунок балів за точність відтворення диктованого узору та правильність його самостійного продовження. За кожний узор можна отримати від 0 до 4 балів, що дозволяє визначити загальний рівень виконання завдання. Якісний аналіз передбачає оцінку характеру допущених помилок, особливостей орієнтування на аркуші паперу, специфіки рухів руки при проведенні ліній, здатності до самоконтролю та корекції помилок. Особлива увага приділяється аналізу труднощів, які виникають у дитини при виконанні завдання, та стратегій їх подолання. В процесі виконання методики також оцінюється загальна працездатність дитини, стійкість уваги, емоційні реакції на успіх та невдачу.

Результати виконання «Графічного диктанту» фіксуються у спеціальному протоколі обстеження (Додаток Г), який містить як кількісні показники виконання завдання, так і якісний аналіз особливостей діяльності дитини [13]. Протокол включає зразки виконаних узорів, оцінку точності їх відтворення та самостійного продовження, характеристику просторового орієнтування, особливостей дрібної моторики та довільної регуляції діяльності. На основі аналізу отриманих даних формулюється висновок про рівень розвитку досліджуваних функцій та надаються рекомендації щодо подальшої корекційної роботи. Важливим аспектом є можливість використання результатів діагностики для відстеження динаміки розвитку дитини та оцінки ефективності корекційних впливів.

Тест тривожності Р. Теммл, М. Доркі та В. Амен [44] є проєктивною методикою для діагностики емоційного стану та рівня тривожності дітей дошкільного віку. Методика базується на використанні серії проєктивних малюнків, які зображують різні життєві ситуації, типові для дошкільника. Кожна ситуація представлена двома варіантами малюнків, на одному з яких персонаж має сумний вираз обличчя, на іншому – веселий. Методика дозволяє визначити рівень тривожності дитини через аналіз її емоційних виборів у різних соціальних ситуаціях, оцінити особливості емоційного реагування на різні життєві обставини та виявити сфери найбільшого емоційного напруження.

Процедура проведення тесту тривожності включає індивідуальну роботу з дитиною, під час якої їй послідовно пред'являються 14 малюнків із зображенням різних ситуацій з життя дошкільника [25]. Ситуації, представлені в тесті, охоплюють різні сфери життєдіяльності дитини: взаємодію з однолітками, спілкування з батьками, ситуації самостійної діяльності, режимні моменти. Для хлопчиків і дівчаток використовуються різні варіанти малюнків, що відрізняються статтю головного персонажа. При показі кожного малюнка дитині пропонується вибрати, який вираз обличчя (веселий чи сумний) міг би бути у дитини в даній ситуації. Важливим аспектом діагностики є не лише фіксація вибору дитини, але й спостереження за її емоційними реакціями, мімікою, жестами, спонтанними коментарями під час виконання завдання.

Діагностичне значення має не тільки загальна кількість негативних виборів, але й те, в яких саме ситуаціях дитина обирає сумне обличчя [42]. Аналіз відповідей дозволяє виявити зони найбільшого емоційного неблагополуччя: це можуть бути ситуації взаємодії з однолітками, спілкування з батьками, ситуації самостійної діяльності або режимні моменти. Особлива увага приділяється аналізу пояснень дитини щодо зробленого вибору, що дає додаткову інформацію про причини тривожності та характер емоційних переживань. В процесі діагностики також оцінюється загальний емоційний фон дитини, її готовність до контакту, особливості поведінки під час обстеження.

Обробка результатів тесту включає підрахунок індексу тривожності (ІТ), який визначається процентним відношенням числа негативних виборів до загальної кількості малюнків [44]. На основі отриманого показника визначається рівень тривожності: високий (ІТ вище 50%), середній (ІТ від 20% до 50%) або низький (ІТ від 0% до 20%). Результати тестування фіксуються у спеціальному протоколі (Додаток Д), який містить не лише кількісні показники, але й якісний аналіз особливостей емоційного реагування дитини в різних ситуаціях. На основі комплексного аналізу отриманих даних формулюються висновки про рівень тривожності дитини, визначаються сфери найбільшого емоційного неблагополуччя та надаються рекомендації щодо психологічної корекції.

Комплексне використання описаних діагностичних методик дозволяє отримати цілісну картину рівня мовленнєвого та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку. Особливістю діагностичного комплексу є можливість всебічної оцінки різних аспектів розвитку дитини, включаючи мовленнєві функції, інтелектуальні здібності, нейропсихологічні особливості, рівень довільної регуляції діяльності та емоційний стан.

Для забезпечення достовірності результатів дослідження всі діагностичні процедури проводяться в першій половині дня, коли працездатність дітей найвища. Тривалість кожного діагностичного заняття не перевищує 30 хвилин, що відповідає віковим можливостям дітей старшого дошкільного віку. При необхідності діагностичні процедури розподіляються на кілька зустрічей для запобігання втомлюваності дітей.

За результатами комплексної діагностики для кожної дитини складається індивідуальний профіль розвитку, який відображає рівень сформованості різних функцій та особливості їх взаємозв'язку. Це дозволяє не лише виявити наявні порушення, але й визначити потенційні можливості розвитку дитини, що має важливе значення для планування корекційної роботи.

2.2. Аналіз результатів дослідження

У результаті проведеного комплексного дослідження мовленнєвого та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку було отримано значний масив діагностичних даних, які потребують детального аналізу та інтерпретації. Обстеження мовленнєвого розвитку за методикою Ю.В. Рібцун дозволило виявити суттєві відмінності між контрольною та експериментальною групами за всіма досліджуваними параметрами. Особливу увагу привертають показники фонетико-фонематичного розвитку, лексичного запасу та граматичної будови мовлення. У дітей експериментальної групи спостерігаються значні труднощі у звуковимові, недостатня сформованість фонематичних процесів, обмежений словниковий запас та порушення граматичної будови мовлення. Натомість діти контрольної групи демонструють відповідний віковій нормі рівень розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи.

Кількісний аналіз отриманих даних щодо рівня мовленнєвого розвитку дітей обох груп представлено на рис. 2.1.

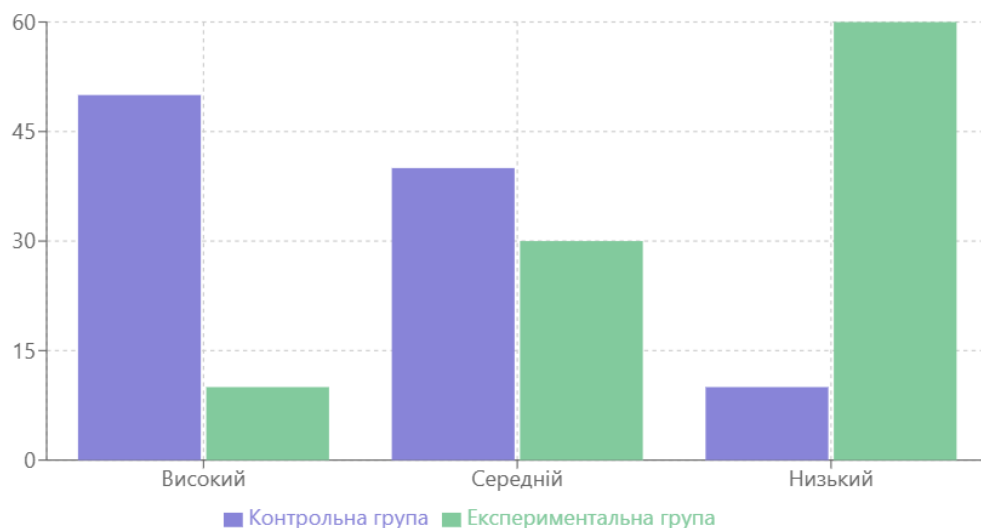

Рис. 2.1. Розподіл дітей за рівнями мовленнєвого розвитку (%)

Представлені на рис. 2.1 дані свідчать про значні відмінності у розподілі рівнів мовленнєвого розвитку між контрольною та експериментальною групами. У контрольній групі спостерігається переважання дітей з високим (50%) та середнім (40%) рівнем мовленнєвого розвитку, що відповідає віковій нормі.

Лише 10% дітей цієї групи демонструють низький рівень розвитку мовленнєвих навичок. Натомість в експериментальній групі виявлено протилежну тенденцію: більшість дітей (60%) мають низький рівень мовленнєвого розвитку, 30% демонструють середній рівень, і лише 10% досягають високого рівня розвитку мовленнєвих навичок. Такий розподіл вказує на наявність значних труднощів у формуванні мовленнєвої функції у дітей експериментальної групи, що потребує спеціально організованої корекційної роботи.

Якісний аналіз особливостей мовленнєвого розвитку дітей експериментальної групи дозволив виявити специфічні характеристики порушень різних компонентів мовленнєвої системи. У фонетико-фонематичній складовій мовлення спостерігаються множинні порушення звуковимови, труднощі диференціації акустично та артикуляційно близьких звуків, недостатня сформованість навичок звукового аналізу та синтезу. Лексична складова мовлення характеризується обмеженим словниковим запасом, особливо в області узагальнюючих понять, якісних прикметників та дієслів. У граматичній будові мовлення виявлено труднощі у словозміні та словотворенні, помилки у вживанні прийменників та узгодженні слів у реченні. Зв'язне мовлення дітей експериментальної групи відрізняється недостатньою розгорнутістю, порушенням логічної послідовності викладу, труднощами у плануванні власного висловлювання.

Аналіз результатів дослідження інтелектуального розвитку дітей за тестом Векслера дозволив виявити значні відмінності між контрольною та експериментальною групами як за вербальними, так і за невербальними показниками. Особливий інтерес представляють результати виконання окремих субтестів, які дають можливість оцінити різні аспекти інтелектуальної діяльності. Діти експериментальної групи демонстрували найбільші труднощі при виконанні вербальних субтестів, особливо таких як «Словниковий», «Розуміння» та «Подібність», що вказує на недостатній розвиток вербально-логічного мислення та обмежений словниковий запас.

Порівняльний аналіз показників інтелектуального розвитку дітей контрольної та експериментальної груп представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Показники інтелектуального розвитку дітей контрольної та експериментальної груп

Показники IQ	Контрольна група	Експериментальна група
Вербальний	105,3 ± 8,2	85,4 ± 9,7
Невербальний	102,8 ± 7,5	89,2 ± 8,9
Загальний	104,1 ± 7,8	87,3 ± 9,3

Як видно з даних, представлених у таблиці 2.1, діти експериментальної групи демонструють значно нижчі показники інтелектуального розвитку порівняно з контрольною групою. Особливо виражені відмінності спостерігаються за вербальним показником IQ, що свідчить про суттєві труднощі у формуванні вербально-логічного мислення та операцій з мовленнєвим матеріалом. При цьому невербальні показники в експериментальній групі також нижчі, але різниця менш виражена, що може вказувати на кращий розвиток наочно-образного мислення у цих дітей.

Результати нейропсихологічного обстеження за методикою О.Р. Лурія дозволили отримати більш детальну картину особливостей психічного розвитку дітей обох груп, що представлено на рис. 2.2.

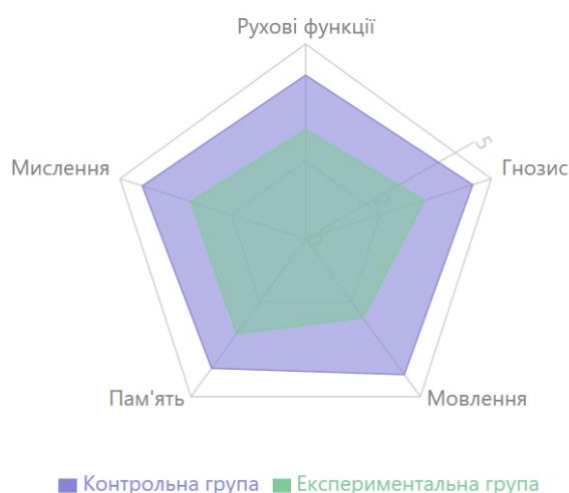

Рис. 2.2. Результати нейропсихологічного обстеження дітей (середні бали)

Представлені на рис. 2.2 результати нейропсихологічного обстеження демонструють суттєві відмінності між контрольною та експериментальною групами за всіма досліджуваними параметрами. Найбільш виражені відмінності спостерігаються у сфері мовленнєвих функцій, де діти експериментальної групи показують найнижчі результати (2,5 бали порівняно з 4,3 балами у контрольній групі). Значні труднощі виявлено також у сфері рухових функцій (2,8 бали в експериментальній групі проти 4,2 балів у контрольній), що свідчить про недостатній розвиток координації рухів та просторової організації діяльності.

Детальний аналіз результатів дослідження просторових уявлень та довільної регуляції діяльності за методикою «Графічний диктант» представлено на рис. 2.3.

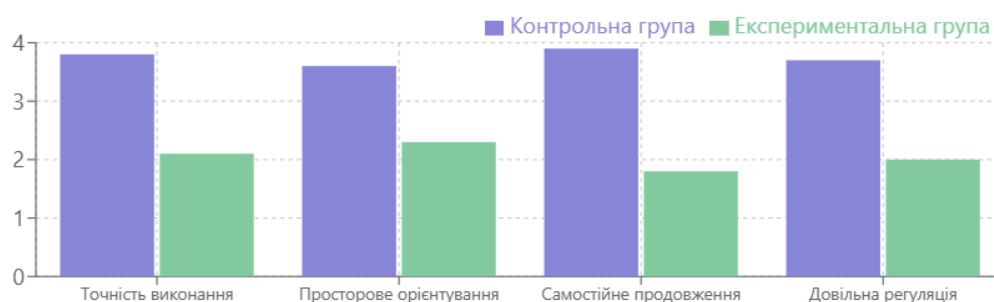

Рис. 2.3. Результати виконання методики «Графічний диктант» (середні бали)

На підставі даних, представлених на рис. 2.3, можна констатувати значні відмінності між групами за всіма параметрами оцінки виконання графічного диктанту. Найбільші труднощі діти експериментальної групи відчували при самостійному продовженні узору (1,8 балів порівняно з 3,9 балами у контрольній групі), що свідчить про недостатній розвиток навичок самоорганізації та планування діяльності. Також виражені відмінності спостерігаються в точності виконання завдання (2,1 бали в експериментальній групі проти 3,8 балів у контрольній) та довільній регуляції діяльності (2,0 бали проти 3,7 балів відповідно).

Результати дослідження емоційного стану та рівня тривожності дітей за тестом Р. Теммл, М. Доркі та В. Амен представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Показники рівня тривожності у дітей контрольної та експериментальної груп

Рівень тривожності	Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)
Високий (>50%)	10	60
Середній (20-50%)	30	30
Низький (<20%)	60	10

Аналіз даних, представлених у таблиці 2.2, свідчить про суттєві відмінності в рівні тривожності між групами досліджуваних дітей. В експериментальній групі переважає високий рівень тривожності (60% дітей), тоді як у контрольній групі більшість дітей (60%) демонструють низький рівень тривожності. Такі результати вказують на значне емоційне неблагополуччя дітей експериментальної групи.

Якісний аналіз результатів тесту тривожності показав, що діти експериментальної групи найчастіше демонструють негативні емоційні реакції в ситуаціях взаємодії з однолітками, виконання самостійних завдань та оцінки їх діяльності дорослими. Це проявляється у виборі негативного емоційного стану персонажа в відповідних тестових ситуаціях. Для більш детального аналізу характеру тривожності у досліджуваних дітей розглянемо розподіл негативних виборів за різними життєвими ситуаціями (рис. 2.4).

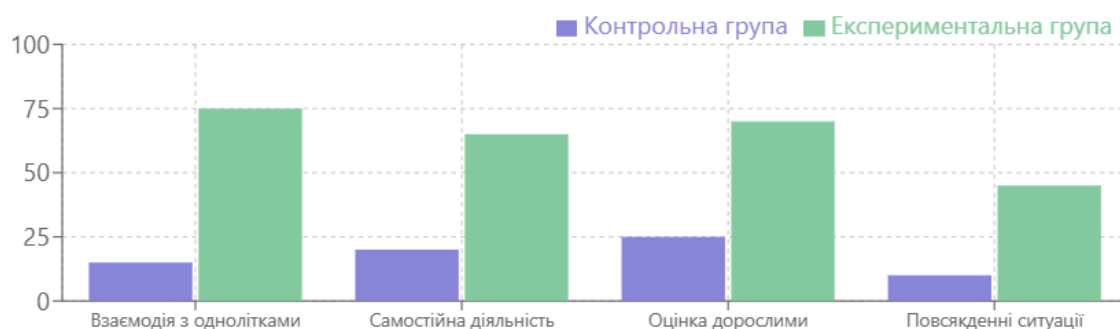

Рис. 2.4. Розподіл негативних виборів за різними життєвими ситуаціями (%)

Аналіз даних, представлених на рис. 2.4, демонструє значні відмінності між контрольною та експериментальною групами у характері емоційного реагування на різні життєві ситуації. Найбільш виражені відмінності спостерігаються в ситуаціях взаємодії з однолітками, де діти експериментальної групи демонструють негативні вибори у 75% випадків порівняно з 15% у контрольній групі. Це може свідчити про наявність значних труднощів у сфері міжособистісної взаємодії та спілкування з однолітками у дітей з особливими освітніми потребами.

Проведене дослідження виявило тісний взаємозв'язок між рівнем мовленнєвого розвитку та показниками емоційного благополуччя дітей. Діти експериментальної групи, які мають виражені порушення мовленнєвого розвитку, демонструють також підвищений рівень тривожності, особливо в ситуаціях, що вимагають активного мовленнєвого спілкування. Це проявляється у високому відсотку негативних виборів у ситуаціях взаємодії з однолітками (75%) та оцінки їх діяльності дорослими (70%). Можна припустити, що труднощі у мовленнєвому розвитку створюють додаткові перешкоди для повноцінної соціальної взаємодії та самореалізації дітей, що призводить до підвищення рівня тривожності та емоційного напруження.

Особливу увагу привертають результати дослідження самотійної діяльності дітей, де експериментальна група також демонструє високий відсоток негативних виборів (65%). Це може бути пов'язано з недостатнім розвитком навичок саморегуляції та труднощами у плануванні й організації власної діяльності, що підтверджується результатами виконання методики «Графічний диктант». Діти експериментальної групи показують значно нижчі результати за параметрами самотійного продовження узору (1,8 балів) та довільної регуляції діяльності (2,0 бали), що вказує на необхідність спеціальної роботи з розвитку цих функцій.

Важливим аспектом дослідження стало вивчення особливостей розвитку когнітивних функцій у взаємозв'язку з рівнем мовленнєвого розвитку дітей. Для

більш детального аналізу цього взаємозв'язку було проведено кореляційний аналіз між показниками мовленнєвого та інтелектуального розвитку в обох групах (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кореляційні зв'язки між показниками мовленнєвого та інтелектуального розвитку

Показники	Контрольна група	Експериментальна група
Фонематичний слух вербальний IQ -	0,68	0,82
Словниковий запас-вербальний IQ	0,72	0,85
Граматична будова- вербальний IQ	0,65	0,79
Зв'язне мовлення- вербальний IQ	0,70	0,83

Як видно з даних, представлених у таблиці 2.3, у дітей експериментальної групи спостерігаються більш тісні кореляційні зв'язки між показниками мовленнєвого та інтелектуального розвитку порівняно з контрольною групою. Це може свідчити про те, що у дітей з особливими освітніми потребами порушення мовленнєвого розвитку тісніше пов'язані з особливостями формування когнітивних функцій. Особливо високі кореляції виявлено між рівнем розвитку словникового запасу та вербальним інтелектом ($r=0,85$), що підтверджує значущість лексичного компонента мовлення для розвитку вербально-логічного мислення.

Детальний аналіз результатів нейропсихологічного обстеження дозволив виявити специфічні особливості розвитку різних компонентів психічної діяльності у дітей експериментальної групи. Для більш наочного представлення цих особливостей розглянемо профілі нейропсихологічного розвитку дітей обох груп (рис. 2.5).

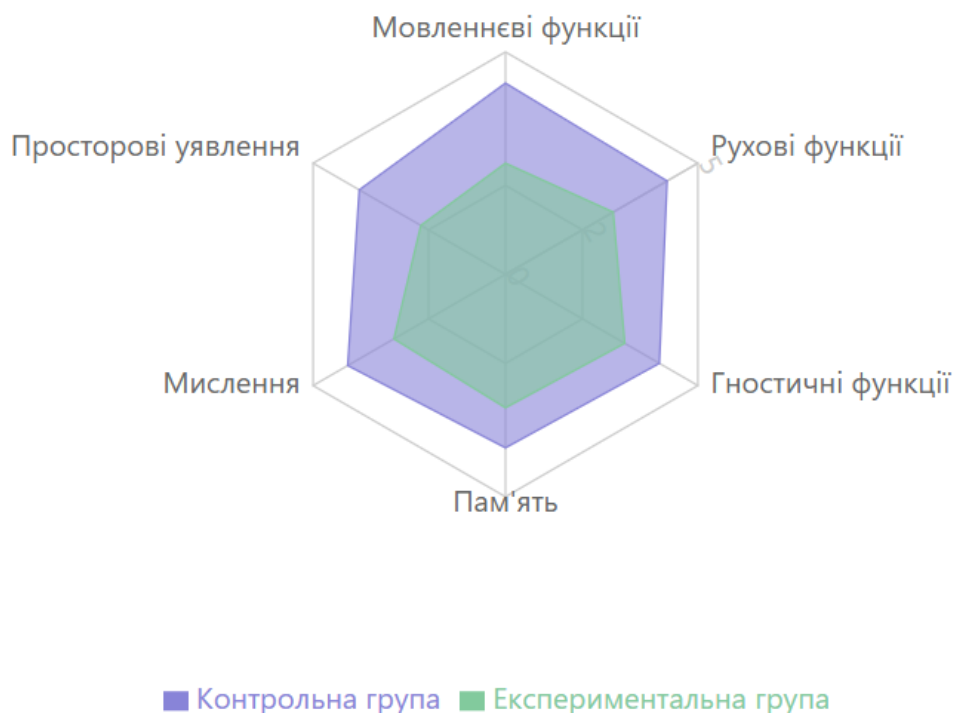

Рис. 2.5. Профілі нейропсихологічного розвитку дітей контрольної та експериментальної груп

Представлені на рис. 2.5 профілі демонструють нерівномірність розвитку різних психічних функцій у дітей експериментальної групи. Найбільш виражені відмінності спостерігаються у сфері мовленнєвих функцій, кінетичної організації рухів та просторових уявлень. При цьому у дітей контрольної групи профіль розвитку є більш гармонічним, з відносно рівномірним розвитком усіх досліджуваних функцій.

Особливу увагу привертають результати дослідження міжпівкульної взаємодії та функціональної асиметрії мозку. У дітей експериментальної групи виявлено значні труднощі у виконанні завдань, що вимагають координації роботи обох півкуль мозку. Це проявляється у низьких показниках виконання проб на реципрокну координацію (2,1 бали порівняно з 4,0 балами у контрольній групі) та в труднощах при виконанні графічних проб, що вимагають переходу через середню лінію тіла.

Аналіз особливостей розвитку просторових уявлень та конструктивного праксису показав, що діти експериментальної групи демонструють значні

труднощі у сприйнятті та відтворенні просторових відношень. Це проявляється як на рівні власного тіла (проби Хеда), так і при роботі з зовнішніми об'єктами (конструктивний праксис). Для більш детального аналізу цих особливостей розглянемо результати виконання окремих нейропсихологічних проб (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Результати виконання проб на просторові функції та конструктивний праксис

Проби	Контрольна група	Експериментальна група
Проби Хеда	$3,8 \pm 0,4$	$2,2 \pm 0,6$
Копіювання фігур	$3,9 \pm 0,3$	$2,3 \pm 0,5$
Конструктивний праксис	$3,7 \pm 0,5$	$2,1 \pm 0,7$
Просторовий гнозис	$3,6 \pm 0,4$	$2,0 \pm 0,6$

Дані, представлені в таблиці 2.4, свідчать про значні відмінності між групами за всіма параметрами просторового розвитку. Особливо виражені труднощі у дітей експериментальної групи спостерігаються при виконанні завдань на просторовий гнозис (2,0 бали) та конструктивний праксис (2,1 бали). Це може вказувати на недостатню сформованість базових механізмів просторового аналізу та синтезу, що створює додаткові труднощі у формуванні більш складних психічних функцій.

Важливим аспектом дослідження стало вивчення особливостей розвитку регуляторних функцій та процесів програмування і контролю діяльності. Результати виконання методики «Графічний диктант» дозволили виявити специфічні труднощі у дітей експериментальної групи в області довільної регуляції діяльності. Детальний аналіз характеру помилок показав, що найбільші труднощі виникають при необхідності утримання складної програми дій та здійснення поточного контролю за виконанням завдання.

Для більш глибокого розуміння характеру регуляторних порушень було проведено якісний аналіз помилок, що допускаються дітьми при виконанні графічного диктанту. Виділено кілька основних типів помилок:

1. Помилки програмування (порушення послідовності елементів узору)
2. Помилки регуляції (імпульсивність при виконанні, труднощі гальмування)
3. Помилки контролю (відсутність корекції помилок)
4. Просторові помилки (неправильне розташування елементів)

Розподіл різних типів помилок у контрольній та експериментальній групах представлено на рис. 2.6.

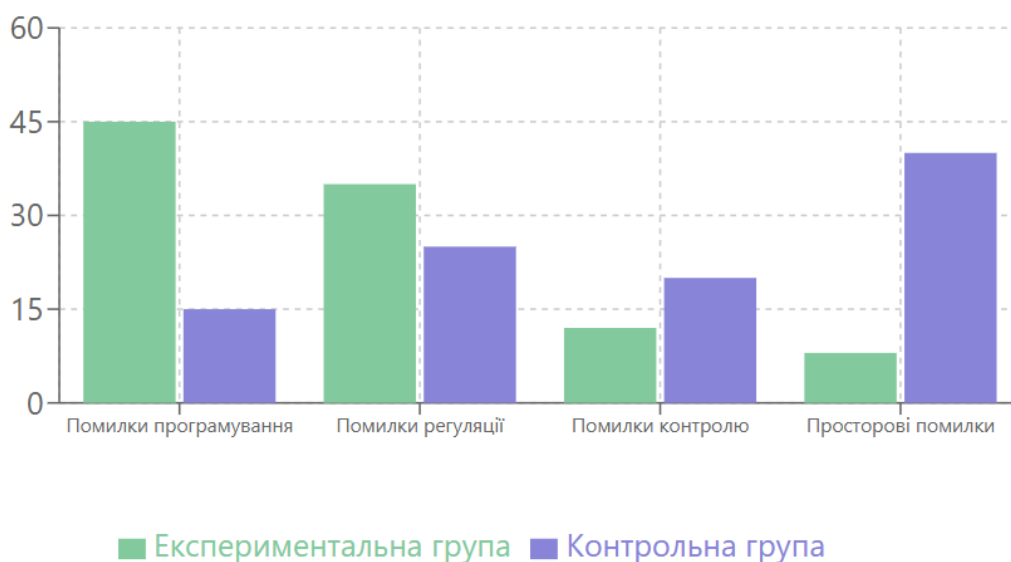

Рис. 2.6. Розподіл типів помилок при виконанні графічного диктанту (%)

Аналіз даних, представлених на рис. 2.6, показує, що у дітей експериментальної групи переважають помилки програмування (45%) та регуляції (35%), тоді як у контрольній групі найбільш поширеними є просторові помилки (40%). Це може свідчити про те, що у дітей з особливими освітніми потребами в першу чергу страждають функції програмування та контролю діяльності, що створює додаткові труднощі у формуванні навчальних навичок.

Комплексний аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що у дітей експериментальної групи спостерігається системний характер порушень психічного розвитку, що проявляється у недостатній сформованості різних компонентів психічної діяльності. При цьому виявлені порушення мають ієрархічний характер, де первинні дефекти (порушення міжпівкульної взаємодії, недостатність регуляторних функцій) призводять до виникнення вторинних порушень у вигляді недостатнього розвитку мовлення та пізнавальних процесів.

Висновки до розділу 2

Проведене експериментальне дослідження мовленнєвого та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку дозволило отримати важливі результати щодо особливостей психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Результати діагностики мовленнєвого розвитку за методикою Ю.В. Рібцун виявили значні відмінності між контрольною та експериментальною групами. У дітей з особливими освітніми потребами спостерігаються виражені труднощі у всіх компонентах мовленнєвої системи: фонетико-фонематичному (множинні порушення звуковимови, недостатня сформованість фонематичних процесів), лексичному (обмежений словниковий запас) та граматичному (труднощі словозміни та словотворення).

Дослідження інтелектуального розвитку за тестом Векслера показало суттєві відмінності між групами як за вербальними, так і за невербальними показниками. Особливо виражені відмінності спостерігаються у вербальному інтелектуальному показнику (85,4 бали в експериментальній групі порівняно з 105,3 балами в контрольній), що свідчить про значні труднощі у формуванні вербально-логічного мислення у дітей з ООП. Аналіз результатів виконання окремих субтестів демонструє найбільші труднощі при виконанні завдань, що вимагають оперування вербальним матеріалом та сформованості операцій узагальнення та абстрагування.

Нейропсихологічне обстеження виявило у дітей експериментальної групи системний характер порушень психічного розвитку, що проявляється у недостатній сформованості різних компонентів психічної діяльності. Найбільш виражені відмінності спостерігаються у сфері мовленнєвих функцій (2,5 бали порівняно з 4,3 балами у контрольній групі), рухових функцій (2,8 бали проти 4,2 балів) та просторових уявлень. Результати дослідження вказують на тісний взаємозв'язок між рівнем мовленнєвого розвитку та показниками

інтелектуального розвитку, що підтверджується високими кореляційними зв'язками між цими параметрами.

Дослідження просторових уявлень та довільної регуляції діяльності за методикою «Графічний диктант» виявило значні труднощі у дітей експериментальної групи в області програмування та контролю діяльності. Аналіз помилок показав переважання помилок програмування (45%) та регуляції (35%), що свідчить про недостатню сформованість функцій планування та самоконтролю. Результати дослідження емоційного стану за тестом тривожності демонструють підвищений рівень тривожності у дітей з ООП, особливо в ситуаціях, пов'язаних з мовленнєвим спілкуванням та оцінкою їх діяльності.

Отримані результати експериментального дослідження вказують на необхідність розробки комплексної системи корекційної роботи, спрямованої на розвиток мовленнєвих та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням виявлених особливостей їх психічного розвитку.

РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ ВПРАВ У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Розробка та впровадження системи кінезіологічних вправ для мовленнєвого та інтелектуального розвитку дітей з ООП

На основі результатів експериментального дослідження була розроблена та впроваджена комплексна система кінезіологічних вправ, спрямована на розвиток мовленнєвих та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. При розробці системи враховувалися виявлені особливості психічного розвитку дітей, включаючи недостатню сформованість міжпівкульної взаємодії, труднощі довільної регуляції діяльності та порушення просторових уявлень

Розроблена система включає різні групи кінезіологічних вправ, які поступово ускладнюються та інтегруються в загальну структуру корекційно-розвивальної роботи. Базовий комплекс включає вправи для розвитку міжпівкульної взаємодії, такі як «Вухо-ніс», «Кулак-ребро-долоня», «Дзеркальне малювання». Наприклад, при виконанні вправи «Вухо-ніс» дитина однією рукою бере себе за кінчик носа, а іншою – за протилежне вухо. За сигналом дорослого відбувається зміна положення рук. Спочатку рухи виконуються повільно, а потім темп поступово збільшується. Така вправа не лише розвиває координацію рухів та міжпівкульну взаємодію, але й сприяє концентрації уваги та формуванню самоконтролю.

Особлива увага приділяється вправам для розвитку дрібної моторики рук, оскільки результати дослідження показали тісний взаємозв'язок між рівнем розвитку рухових функцій та мовленнєвим розвитком. У роботі використовуються такі вправи як «Пальчикові ігри», «Горіховий масаж», «Малювання двома руками». При виконанні вправи «Горіховий масаж» дитина перекочує між долонями горіх або спеціальний масажний м'ячик, здійснюючи колові рухи та натискання різної інтенсивності. Ця вправа не лише розвиває

тактильну чутливість та дрібну моторику, але й активізує мовленнєві зони кори головного мозку через стимуляцію нервових закінчень на долонях.

Важливим компонентом розробленої системи є вправи для розвитку просторових уявлень та орієнтації в схемі тіла. Зокрема, широко використовується вправа «Дзеркальне малювання», під час якої дитина малює одночасно двома руками симетричні візерунки на великому аркуші паперу. Спочатку пропонуються прості геометричні фігури – кола, хвилясті лінії, потім завдання поступово ускладнюються до малювання складних симетричних візерунків. При виконанні цієї вправи активізуються обидві півкулі мозку, формується координація рухів рук та розвивається просторове орієнтування. Для посилення ефекту можна додавати музичний супровід, що створює позитивний емоційний фон та сприяє ритмічності виконання рухів.

Значну роль у системі корекційної роботи відіграє вправа «Повзання», яка виконується в різних варіаціях. Дитина повзе на животі, спираючись на передпліччя, по черзі просуваючи то праву, то ліву частину тіла. Потім завдання ускладнюється – повзання здійснюється з одночасним промовлянням складів або простих слів. Така вправа не лише розвиває координацію рухів та міжпівкульну взаємодію, але й сприяє формуванню мовленнєвого дихання та артикуляційної моторики. Спостереження показують, що регулярне виконання цієї вправи призводить до помітного покращення координації рухів та загальної організації мовленнєвої діяльності.

Комплекс вправ «Око-рука» займає особливе місце в розробленій системі. Він включає серію завдань на узгодження рухів очей та рук. Наприклад, вправа «Лежача вісімка» передбачає малювання горизонтальної вісімки спочатку в повітрі, а потім на папері. Рух починається від центру і йде вгору праворуч, далі проти годинникової стрілки вниз і знову в центр, потім вгору ліворуч, за годинниковою стрілкою вниз і знову в центр. Спочатку дитина виконує рух однією рукою, стежачи за ним очима, потім іншою, і нарешті двома руками одночасно. Ця вправа ефективно розвиває зорово-моторну координацію, покращує навички читання та письма.

«Ліниві вісімки» - ще одна важлива вправа з цього комплексу. Дитина витягує руку вперед, великий палець знаходиться на рівні перенісся. Очіма потрібно стежити за рухом великого пальця, описуючи ним горизонтальну вісімку в повітрі. Рухи виконуються повільно, плавно, без відриву погляду від пальця. Спочатку вправа виконується правою рукою, потім лівою, а потім двома руками, з'єднаними в замок. У процесі виконання цієї вправи активізуються різні відділи головного мозку, покращується взаємодія між півкулями, що позитивно впливає на розвиток уваги та координації рухів.

Для розвитку артикуляційної моторики та координації рухів артикуляційного апарату використовується комплекс «Гімнастика для язика». Наприклад, вправа «Годинник» виконується таким чином: рот відкритий, губи розтягнуті в усмішці, язик висунутий і напружений. Кінчик язика здійснює рухи вправо-вліво, торкаючись куточків рота. Темп виконання поступово прискорюється. Одночасно з рухами язика дитина виконує синхронні рухи вказівним пальцем ведучої руки. Така вправа не лише розвиває артикуляційну моторику, але й сприяє формуванню міжпівкульних зв'язків.

Особливе значення має вправа «Дощик», яка спрямована на розвиток дрібної моторики та координації рухів пальців рук. Дитина послідовно з'єднує пальці обох рук: великий з вказівним, великий з середнім тощо. Спочатку вправа виконується повільно, з промовлянням: «Кап-кап-кап – пішов дощик». Поступово темп виконання збільшується, а складність завдання підвищується за рахунок зміни послідовності з'єднання пальців та додавання складніших мовленнєвих конструкцій. Ця вправа ефективно розвиває міжпівкульну взаємодію та сприяє формуванню мовленнєвих навичок.

Для розвитку просторового орієнтування та схеми тіла використовується вправа «Геометричні фігури». Дитина малює в повітрі геометричні фігури різними частинами тіла (рукою, ногою, головою) з відкритими, а потім із закритими очима. При цьому необхідно правильно називати фігури та їх елементи. Поступово завдання ускладнюється: пропонується малювати фігури одночасно правою і лівою рукою, додаються складніші геометричні форми. Ця

вправа не лише розвиває просторові уявлення, але й збагачує словниковий запас, формує граматичні конструкції.

Важливу роль у системі корекційної роботи відіграє вправа «Повітряні кульки». Дитина імітує надування кульок: глибокий вдих через ніс, повільний видих через рот, губи витягнуті трубочкою. Одночасно з видихом руки розводяться в сторони, показуючи, як «росте кулька». На наступному етапі додається промовляння складів під час видиху: «пу-пу-пу», «пф-пф-пф». Ця вправа розвиває мовленнєве дихання, сприяє формуванню правильної звуковимови та координації рухів.

Комплекс «Розумні рухи» включає серію вправ на розвиток координації рухів всього тіла. Наприклад, вправа «Перехресний крок» виконується таким чином: при ходьбі на місці потрібно торкатися правим ліктем лівого коліна, і навпаки. Рухи виконуються в повільному темпі під рахунок або промовляння віршованих рядків. Поступово темп збільшується, а складність завдання підвищується за рахунок додавання різних варіацій рухів. Ця вправа ефективно розвиває міжпівкульну взаємодію та сприяє формуванню координації рухів.

Для закріплення результатів корекційної роботи важливо забезпечити систематичність виконання вправ та їх інтеграцію в різні види діяльності дитини. З цією метою було розроблено систему домашніх завдань, які діти виконують разом з батьками. Батьки отримують детальні інструкції щодо правильного виконання вправ та рекомендації щодо створення сприятливого емоційного фону під час занять. Регулярне виконання кінезіологічних вправ у домашніх умовах значно підвищує ефективність корекційної роботи та сприяє закріпленню сформованих навичок.

Впровадження розробленої системи кінезіологічних вправ здійснювалося з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини та специфіки її порушень. На початковому етапі роботи значна увага приділялася формуванню позитивної мотивації до занять. З цією метою всі вправи проводилися в ігровій формі з використанням цікавих дітям сюжетів та образів. Наприклад, вправа «Струмочок» виконується під час сюжетної гри «Подорож у ліс». Діти імітують

рух струмка, виконуючи хвилеподібні рухи руками спочатку по черзі, потім одночасно. При цьому промовляються звуконаслідування: «дзюр-дзюр», «хлюп-хлюп». Така форма роботи не лише сприяє розвитку координації рухів та міжпівкульної взаємодії, але й викликає живий інтерес у дітей, створює позитивний емоційний фон.

Особливе місце в системі корекційної роботи займає комплекс «Чарівні пальчики», який включає серію вправ з різними предметами. Наприклад, під час вправи «Намисто» дитина перебирає намистини різного розміру та кольору, нанизуючи їх на нитку. При цьому важливо чергувати роботу правої та лівої руки, а також виконувати завдання на сортування намистин за заданими ознаками. Паралельно з виконанням рухів відбувається розвиток мовлення: дитина називає кольори, розмір, форму намистин, складає речення про те, яке намисто вона робить. Поступово завдання ускладнюється: додаються елементи рахунку, створення візерунків за схемою, придумування історій про намисто.

Для розвитку просторових уявлень та координації рухів використовується вправа «Чарівний танець». Під музику діти виконують різні рухи руками, повторюючи їх за педагогом: «малюють» у повітрі кола, трикутники, квадрати. Спочатку рухи виконуються однією рукою, потім іншою, а далі двома руками одночасно. Особливістю цієї вправи є поступове ускладнення завдань: додаються асиметричні рухи (права рука «малює» коло, ліва – квадрат), змінюється темп виконання, вводяться елементи мовленнєвого супроводу. Практика показує, що регулярне виконання цієї вправи не лише покращує координацію рухів, але й сприяє розвитку просторових уявлень та збагаченню словникового запасу.

Комплекс «Весела артикуляція» поєднує артикуляційні вправи з рухами рук та тіла. Наприклад, під час вправи «Веселий язичок» діти виконують різні рухи язиком (вгору-вниз, вправо-вліво), супроводжуючи їх синхронними рухами рук. При цьому використовується віршований матеріал, який допомагає підтримувати ритм виконання вправи та збагачує словниковий запас дітей. Поступово додаються більш складні артикуляційні рухи та їх комбінації з

різними положеннями рук. Така комплексна робота сприяє розвитку артикуляційної моторики та формуванню правильної звуковимови.

Для розвитку слухової уваги та фонематичного слуху використовується комплекс вправ «Музичні пальчики». Під час виконання вправи «Звукові доріжки» дитина рухається по спеціально розміченій доріжці, виконуючи різні рухи відповідно до почутого звуку: на довгий звук - широкий крок, на короткий - маленький, на високий звук - рух на носочках, на низький - на повній стопі. Одночасно з рухами дитина відтворює почуті звуки голосом та показує їх рукою у повітрі. Така інтеграція слухового сприйняття, рухової активності та звуковимови створює оптимальні умови для розвитку фонематичних процесів та координації рухів.

Особливу ефективність показала вправа «Дзеркальне письмо», яка виконується з поступовим ускладненням. Спочатку дитина обводить симетричні зображення двома руками одночасно на спеціальному планшеті з прозорого матеріалу. На наступному етапі пропонується малювати прості симетричні фігури на папері. Поступово завдання ускладнюється: додається написання букв та цифр дзеркально лівою рукою. При цьому важливо дотримуватися правильної постави та положення рук. Під час виконання вправи діти промовляють віршовані рядки, що допомагає підтримувати ритм роботи та розвиває мовленнєве дихання.

Значну роль у системі корекційної роботи відіграє комплекс «Розумні рухи для мозку», який включає серію вправ на розвиток балансу та рівноваги. Наприклад, вправа «Фламінго» виконується таким чином: дитина стоїть на одній нозі, друга зігнута в коліні, руки на поясі. Потрібно утримувати рівновагу протягом 30 секунд, потім змінити ногу. Поступово додаються додаткові завдання: похитування, поворот голови, промовляння скоромовок. Ця вправа не лише розвиває вестибулярний апарат та координацію рухів, але й сприяє концентрації уваги та розвитку мовленнєвого дихання.

В ході корекційної роботи активно використовується вправа «Малювання на піску», яка виконується на спеціальному світловому столі з піском. Дитина

малює різні візерунки одночасно обома руками, створюючи симетричні зображення. При цьому важливо супроводжувати дії мовленням: називати елементи візерунка, описувати процес малювання, складати невеликі розповіді за створеним малюнком. Тактильна стимуляція в поєднанні з руховою активністю та мовленнєвим супроводом створює потужний активізуючий вплив на розвиток міжпівкульної взаємодії та мовленнєвих функцій.

Комплекс «Розумна гімнастика» включає вправи на координацію рухів з використанням спеціального обладнання. Наприклад, вправа «Балансуюча дошка» передбачає виконання різних завдань, стоячи на балансірі: утримання рівноваги з відкритими та закритими очима, виконання рухів руками, промовляння віршів та скоромовок. Поступово завдання ускладнюються: додаються кидання та ловіння м'яча, перекладання предметів, виконання графічних завдань на магнітній дошці. Така комплексна робота сприяє розвитку координації рухів, просторового орієнтування та мовленнєвих навичок.

Для закріплення сформованих навичок використовується комплекс «Графічні диктанти з рухами». Під час виконання завдань діти не лише малюють візерунки за словесною інструкцією, але й супроводжують роботу різними рухами: повороти голови, рухи плечима, нахили тулуба. При цьому важливо дотримуватися правильного дихання та зберігати ритм виконання вправи. Поступово додаються завдання на відтворення графічних елементів за зразком двома руками одночасно, що сприяє розвитку міжпівкульної взаємодії та просторових уявлень.

В процесі впровадження системи кінезіологічних вправ значна увага приділяється моніторингу результатів корекційної роботи. Регулярно проводиться оцінка динаміки розвитку різних психічних функцій, що дозволяє своєчасно вносити необхідні корективи в програму занять. Спостереження показують, що систематичне виконання розроблених комплексів вправ призводить до помітного покращення координації рухів, розвитку міжпівкульної взаємодії та загального рівня мовленнєвого розвитку дітей.

Важливим компонентом розробленої системи кінезіологічних вправ є комплекс «Кінезіологічна абетка», який спрямований на розвиток міжпівкульної взаємодії через поєднання мовленнєвих та рухових завдань. Наприклад, під час вивчення літери «М» діти виконують спеціальний комплекс рухів: спочатку «малюють» букву в повітрі правою рукою, промовляючи «М-м-м», потім лівою рукою, і нарешті двома руками одночасно. Далі пропонується гра «Мишка»: діти імітують рухи мишки (крадькома пересуваються на носочках), при цьому руки зігнуті перед грудьми, пальці роблять дрібні хапальні рухи. Під час руху діти промовляють склади «ма-мо-му», а потім слова, що починаються на цю літеру: «мама», «море», «муха». Така інтеграція рухової активності з мовленнєвими завданнями створює міцні нейронні зв'язки та сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Значну ефективність у корекційній роботі показав комплекс «Ритмічне мовлення», який базується на синхронізації мовленнєвого ритму з рухами тіла. В основі комплексу лежить виконання ритмічних рухів з одночасним промовлянням віршованих текстів. Так, при виконанні вправи «Дощик» діти крокують на місці, змінюючи темп відповідно до інтенсивності уявного дощу, і промовляють: «Кап-кап, кап-кап, дощик крапає із хмар. Бом-бом, бом-бом, грім гримить немов у дзвін». При цьому руки виконують різні рухи: спочатку легкі постукування пальцями по різним частинам тіла (імітація крапель дощу), потім плавні хвилеподібні рухи (вітер), і нарешті - гучні оплески (грім). В процесі виконання вправи поступово додаються більш складні рухові та мовленнєві елементи: асиметричні рухи рук, зміна ритму, вставка додаткових слів та звуків. Спостереження показують, що регулярне виконання таких вправ значно покращує відчуття ритму, координацію рухів та мовленнєве дихання.

Для розвитку просторових уявлень та схеми тіла успішно використовується комплекс «Дзеркальне малювання з мовленням». Діти працюють перед великим дзеркалом або в парах, обличчям один до одного. Спочатку виконуються симетричні рухи руками з промовлянням відповідних слів: «вгору-вниз» (вертикальні лінії), «вліво-вправо» (горизонтальні лінії),

«хвилі-хвилі» (хвилясті лінії). Поступово завдання ускладнюється: додаються діагональні рухи, малювання геометричних фігур, літер та цифр. Особливу цінність представляє варіант вправи, коли одна дитина виконує рухи та промовляє слова, а інша має точно відтворити їх як у дзеркалі. Це не лише розвиває просторове орієнтування та координацію рухів, але й формує навички уважного слухання та наслідування мовлення.

Важливим елементом корекційної роботи є використання комплексу «Артикуляційна кінезіологія», який поєднує традиційні артикуляційні вправи з рухами рук та тіла. Наприклад, під час виконання вправи «Годинник» діти імітують рух маятника язиком (рухи вправо-вліво), супроводжуючи їх синхронними рухами рук та промовлянням: «Тік-так, тік-так, ходить час вперед і так». При цьому темп рухів поступово змінюється від повільного до швидкого і навпаки, що створює додаткове навантаження на координацію рухів та мовленнєвий апарат. Після засвоєння базового варіанту вправи додаються більш складні елементи: асиметричні рухи рук (права рука показує «тік», ліва - «так»), зміна послідовності рухів, включення додаткових артикуляційних позицій.

Особливу увагу в системі корекційної роботи приділено розвитку дрібної моторики через впровадження комплексу «Чарівні пальчики з мовленням». На відміну від традиційних пальчикових ігор, у цьому комплексі кожен рух пальців супроводжується не лише мовленнєвим матеріалом, але й виконується з поступовим ускладненням рухових програм. Наприклад, під час роботи з природним матеріалом (горіхами, каштанами, жолудями) діти виконують різноманітні маніпуляції: перекладання з однієї руки в іншу, сортування за розміром, викладання візерунків. При цьому кожна дія супроводжується промовлянням відповідних складів, слів або коротких речень. Цікавим варіантом роботи є «Горіхова абетка», коли діти викладають з горіхів букви, промовляючи відповідні звуки та підбираючи слова, що починаються на цю літеру. Така діяльність не лише розвиває дрібну моторику, але й збагачує словниковий запас, формує фонематичний слух та навички звукового аналізу.

Інноваційним підходом у розробленій системі є використання комплексу «Кінезіологічне малювання», який передбачає виконання графічних завдань у незвичний спосіб. Діти малюють на великих аркушах паперу, розташованих на стіні на рівні очей, що забезпечує правильне положення тіла та оптимальне навантаження на зоровий аналізатор. Особливістю методики є одночасне малювання двома руками з поступовим ускладненням завдань. Спочатку діти малюють прості симетричні фігури (кола, квадрати, трикутники), супроводжуючи роботу промовлянням відповідних геометричних назв. Поступово вводяться більш складні елементи: малювання асиметричних фігур (правою рукою коло, лівою - квадрат), створення орнаментів з різних елементів, малювання букв та цифр. Важливим компонентом роботи є мовленнєвий супровід: діти не лише називають те, що малюють, але й складають невеликі розповіді за створеними малюнками.

Для розвитку міжпівкульної взаємодії та просторового орієнтування ефективно використовується комплекс «Кінезіологічний танець». В його основу покладено виконання танцювальних рухів з одночасним промовлянням ритмічних віршів та виконанням спеціальних рухових завдань. Наприклад, під час виконання «Танцю дзеркал» діти стають парами обличчям один до одного. Один учасник виконує певні рухи та промовляє відповідні слова, а інший має точно відтворити їх як у дзеркалі. Поступово рухи ускладнюються: додаються асиметричні елементи, зміна ритму, різноманітні комбінації рухів рук і ніг. Особливу цінність представляє варіант вправи, коли діти не лише повторюють рухи, але й придумують власні танцювальні елементи, супроводжуючи їх римованими рядками.

Важливим компонентом розробленої системи є комплекс «Кінезіологічні ігри з м'ячем», який спрямований на розвиток координації рухів та мовленнєвих навичок через маніпуляції з м'ячами різного розміру та фактури. При виконанні вправи «Звуковий м'яч» діти стоять у колі і передають м'яч один одному, промовляючи по черзі склади, слова або короткі речення. При цьому напрямок передачі м'яча може змінюватися за сигналом ведучого, що вимагає від дітей

підвищеної уваги та швидкої реакції. Поступово гра ускладнюється: додаються різні види кидків (з відскоком від підлоги, з плесканням у долоні перед ловінням), змінюється темп передачі м'яча, вводяться додаткові мовленнєві завдання (називання слів на певну тему, складання речень з заданим словом).

Впровадження розробленої системи кінезіологічних вправ здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини та специфіки її порушень. Заняття проводяться як в індивідуальній, так і в груповій формі, з обов'язковим дотриманням принципу поступового ускладнення завдань. Важливим аспектом є створення позитивної емоційної атмосфери під час занять, що досягається через використання ігрових прийомів, музичного супроводу та різноманітного дидактичного матеріалу. Систематичне виконання розроблених комплексів вправ дозволяє досягти значних успіхів у розвитку мовленнєвих та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами.

3.2. Методичні рекомендації щодо використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми з ООП

На основі проведеного дослідження та системи кінезіологічних вправ були розроблені методичні рекомендації щодо їх використання у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Першочергове значення має створення сприятливого розвивального середовища, яке забезпечує можливість для різноманітної рухової активності дітей. Приміщення для занять повинно бути достатньо просторим, добре освітленим та обладнаним необхідними матеріалами. Важливо передбачити наявність великих дзеркал для виконання вправ із зоровим контролем, спеціальних килимків для вправ на підлозі, різноманітного спортивного інвентарю (м'ячі різного розміру, обручі, скакалки) та дидактичних матеріалів для розвитку дрібної моторики. Особливу увагу слід приділити організації робочого місця дитини, забезпечивши можливість

вільного переміщення та зміни положення тіла під час виконання різних видів вправ.

Ключовим аспектом успішної реалізації кінезіологічного підходу є правильна організація режиму занять. Оптимальним є проведення кінезіологічних вправ щодня, бажано в першій половині дня, коли працездатність дітей найвища. Тривалість одного заняття повинна становити від 15 до 25 хвилин для дітей старшого дошкільного віку, з обов'язковим урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини та її функціонального стану. Важливо дотримуватися правильного чергування навантаження та відпочинку, своєчасно змінювати види діяльності для запобігання перевтомі. При цьому необхідно забезпечити систематичність занять, оскільки тільки регулярне виконання вправ дозволяє досягти стійкого корекційного ефекту.

Особлива увага має приділятися підготовці педагогів до проведення кінезіологічних занять. Фахівець повинен досконало володіти методикою виконання всіх вправ, розуміти їх призначення та вплив на розвиток різних функцій. Важливим є вміння правильно демонструвати вправи, чітко та доступно пояснювати послідовність їх виконання, здійснювати індивідуальний підхід до кожної дитини. Педагог має бути готовим до творчого застосування кінезіологічних методів, вміти модифікувати вправи відповідно до можливостей конкретної дитини та корекційних завдань. При цьому необхідно постійно підвищувати свою професійну компетентність, знайомитися з новими методиками та технологіями в галузі кінезіології.

Принципово важливим є забезпечення комплексного підходу до корекційної роботи, який передбачає тісну взаємодію всіх фахівців, що працюють з дитиною. Кінезіологічні вправи повинні органічно вплітатися в загальну систему корекційно-розвивальної роботи, доповнюючи та підсилюючи ефект інших методів та прийомів. Необхідно забезпечити наступність у роботі логопеда, психолога, інструктора з фізичного виховання та інших спеціалістів, узгодити їхні дії щодо використання кінезіологічних методів. Особливого значення набуває координація роботи з батьками, які мають бути не просто

поінформовані про значення кінезіологічних вправ, але й навчені правильному їх виконанню для забезпечення систематичних занять вдома.

Процес впровадження кінезіологічних методів повинен здійснюватися з обов'язковим дотриманням принципу поступовості та послідовності. На початковому етапі доцільно використовувати прості вправи, які не вимагають складної координації рухів та значного вольового зусилля. У міру засвоєння базових рухів поступово вводяться більш складні елементи, збільшується тривалість виконання вправ та їх різноманітність. При цьому важливо забезпечити індивідуальний підхід до визначення темпу ускладнення завдань, орієнтуючись на можливості кожної конкретної дитини. Необхідно уважно стежити за якістю виконання рухів, своєчасно виправляти помилки та надавати необхідну допомогу.

Значну увагу слід приділяти емоційній складовій кінезіологічних занять. Створення позитивної атмосфери, підтримка інтересу та мотивації дітей до виконання вправ є необхідною умовою успішності корекційної роботи. Доцільно використовувати різноманітні ігрові прийоми, яскравий дидактичний матеріал, музичний супровід, що відповідає віковим особливостям дітей. Важливо забезпечити кожній дитині можливість відчувати успіх, своєчасно відзначати навіть незначні досягнення, формувати впевненість у власних силах. При цьому необхідно враховувати індивідуальні особливості емоційно-вольової сфери дітей, їхню здатність до саморегуляції та самоконтролю.

Особливого значення набуває організація моніторингу ефективності кінезіологічної роботи. Необхідно регулярно відстежувати динаміку розвитку різних функцій, вести систематичні спостереження за змінами в стані дитини, фіксувати результати в спеціальних протоколах. Важливо оцінювати не лише кількісні показники (швидкість та точність виконання вправ), але й якісні характеристики (характер помилок, здатність до самокорекції, емоційні реакції). На основі аналізу отриманих даних повинна здійснюватися корекція індивідуальних програм, внесення необхідних змін у зміст та методику роботи. При цьому важливо забезпечити об'єктивність оцінки результатів,

використовуючи стандартизовані методики діагностики та залучаючи до процесу оцінювання різних фахівців.

Важливим компонентом методичних рекомендацій є організація просторово-предметного середовища для проведення кінезіологічних занять. Необхідно забезпечити наявність різноманітного обладнання та матеріалів, які стимулюють рухову активність дітей та створюють можливості для виконання різних видів вправ. Особливу увагу слід приділити підбору дидактичних матеріалів, які повинні бути не лише функціональними, але й естетично привабливими, безпечними у використанні. Важливо передбачити можливість трансформації простору відповідно до різних видів діяльності, створення різних робочих зон для індивідуальної та групової роботи.

При плануванні кінезіологічних занять необхідно враховувати загальні закономірності психофізичного розвитку дітей та специфіку наявних у них порушень. Важливо розуміти, що кінезіологічні методи не є універсальним засобом корекції і повинні використовуватися в комплексі з іншими методами та прийомами логопедичної роботи. При цьому необхідно забезпечити індивідуальний підхід до вибору вправ та визначення навантаження, враховуючи не лише характер порушень, але й загальний стан здоров'я дитини, рівень її фізичного розвитку та функціональні можливості. Особливої уваги потребують діти з супутніми порушеннями розвитку, для яких необхідно розробляти спеціальні адаптовані варіанти вправ.

Особливе місце в системі методичних рекомендацій займають питання взаємодії з батьками. Необхідно не лише інформувати їх про значення кінезіологічних методів, але й активно залучати до процесу корекційної роботи. Важливо проводити регулярні консультації, майстер-класи, відкриті заняття, на яких батьки можуть навчитися правильному виконанню вправ. При цьому необхідно надавати їм конкретні рекомендації щодо організації домашніх занять, підбору матеріалів, створення розвивального середовища вдома. Особливу увагу слід приділяти формуванню у батьків розуміння необхідності систематичної роботи та їх відповідальності за результати корекційного процесу.

Впровадження кінезіологічних методів у практику роботи освітнього закладу вимагає створення відповідної організаційно-методичної бази. Необхідно розробити програмно-методичне забезпечення, що включає перспективні та календарні плани роботи, конспекти занять, методичні рекомендації щодо проведення різних видів вправ. Важливо забезпечити систематичне підвищення кваліфікації педагогів, організацію методичних об'єднань, семінарів-практикумів, де фахівці можуть обмінюватися досвідом та знайомитися з новими методиками. При цьому необхідно створити систему методичної підтримки педагогів, забезпечити їх необхідною літературою, дидактичними матеріалами, технічними засобами навчання.

Важливим аспектом успішної реалізації кінезіологічного підходу є забезпечення міждисциплінарної взаємодії всіх учасників корекційного процесу. Логопед повинен тісно співпрацювати з психологом, дефектологом, інструктором з фізичного виховання, музичним керівником та іншими фахівцями, узгоджуючи з ними зміст та методику проведення кінезіологічних занять. Це дозволяє забезпечити комплексний підхід до розвитку дитини, створити єдиний корекційно-розвивальний простір, де кінезіологічні методи органічно поєднуються з іншими видами діяльності. Така взаємодія передбачає проведення спільних консиліумів, розробку індивідуальних програм розвитку, координацію дій щодо використання різних методів та прийомів роботи.

Суттєве значення має створення системи методичної підтримки педагогів, які впроваджують кінезіологічні методи у свою практику. Необхідно організувати регулярне проведення методичних об'єднань, семінарів-практикумів, майстер-класів, де фахівці можуть обмінюватися досвідом, обговорювати проблемні питання, знайомитися з новими методиками та технологіями. Важливо забезпечити можливість для професійного зростання педагогів через участь у конференціях, курсах підвищення кваліфікації, стажуваннях. При цьому особлива увага має приділятися формуванню практичних навичок роботи з кінезіологічними методами, розвитку здатності до творчого їх застосування та модифікації відповідно до потреб конкретних дітей.

Особливої уваги потребує організація предметно-просторового середовища для проведення кінезіологічних занять. Приміщення повинно бути обладнане з урахуванням специфіки корекційної роботи та особливих потреб дітей. Необхідно передбачити наявність достатнього простору для виконання рухових вправ, спеціальних зон для індивідуальної та групової роботи, місць для зберігання обладнання та матеріалів. Важливо забезпечити відповідність меблів та обладнання віковим та антропометричним характеристикам дітей, створити умови для підтримки правильної постави під час виконання вправ. При цьому особлива увага має приділятися естетичному оформленню приміщення, створенню атмосфери психологічного комфорту та безпеки.

При розробці рекомендацій щодо використання кінезіологічних вправ важливо враховувати сучасні тенденції в галузі спеціальної освіти та нейропсихології. Необхідно регулярно оновлювати зміст та методику роботи відповідно до нових наукових досліджень та практичних розробок. Особливу увагу слід приділяти використанню інноваційних технологій, які дозволяють підвищити ефективність корекційної роботи. При цьому важливо зберігати баланс між традиційними та інноваційними методами, забезпечуючи їх органічне поєднання та взаємодоповнення.

Процес впровадження кінезіологічних методів повинен супроводжуватися постійним моніторингом їх ефективності. Важливо розробити систему критеріїв та показників, які дозволяють об'єктивно оцінити результати корекційної роботи. При цьому необхідно враховувати не лише безпосередні результати виконання вправ, але й їх вплив на загальний розвиток дитини, формування комунікативних навичок, соціальну адаптацію. Результати моніторингу повинні стати основою для вдосконалення методики роботи, внесення необхідних коректив у програми занять та індивідуальні плани розвитку дітей.

Таким чином, успішне впровадження кінезіологічних методів у роботу з дітьми з особливими освітніми потребами вимагає комплексного підходу до організації корекційного процесу, забезпечення необхідних матеріально-технічних та кадрових умов, систематичного моніторингу результатів роботи.

При цьому особливого значення набуває створення єдиного корекційно-розвивального простору, де кінезіологічні методи органічно поєднуються з іншими видами діяльності, забезпечуючи максимальну ефективність корекційної роботи та створюючи оптимальні умови для розвитку кожної дитини.

Висновки до розділу 3

Представлена система кінезіологічних вправ базується на принципах комплексності та індивідуального підходу, враховує особливості психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами та створює оптимальні умови для розвитку їх мовленнєвих та інтелектуальних здібностей.

Теоретичний аналіз та узагальнення практичного досвіду використання кінезіологічних методів у корекційній роботі свідчить про їх високу ефективність у розвитку міжпівкульної взаємодії, формуванні просторових уявлень, координації рухів та мовленнєвих функцій. Запропоновані комплекси вправ органічно поєднують рухову активність з мовленнєвим розвитком, створюючи умови для формування нових функціональних систем в мозку дитини та компенсації наявних порушень.

Сформульовані методичні рекомендації щодо використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами дозволяють забезпечити системність та послідовність корекційної роботи. Важливим аспектом є створення відповідного розвивального середовища, забезпечення професійної підготовки фахівців та організація ефективної взаємодії всіх учасників корекційного процесу. Особливого значення набуває співпраця з батьками, які можуть забезпечити систематичність виконання вправ у домашніх умовах.

Аналіз теоретичних та методичних аспектів використання кінезіологічних методів свідчить про їх значний потенціал у розвитку мовленнєвих та

інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. Систематичне виконання спеціально підібраних комплексів вправ сприяє покращенню координації рухів, розвитку міжпівкульної взаємодії, формуванню просторових уявлень та мовленнєвих навичок. При цьому важливим фактором успішності корекційної роботи є створення позитивного емоційного фону, підтримка мотивації дітей до занять та забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини.

Таким чином, розглянуті теоретико-методичні засади використання кінезіологічних вправ створюють основу для ефективної корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, забезпечуючи комплексний підхід до розвитку їх мовленнєвих та інтелектуальних здібностей. Подальші перспективи дослідження цього напрямку пов'язані з удосконаленням методики роботи, розробкою нових комплексів вправ та впровадженням інноваційних технологій у корекційний процес.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного теоретико-експериментального дослідження особливостей використання кінезіології як засобу розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами було вирішено поставлені завдання та отримано суттєві результати. На основі теоретичного аналізу наукової літератури визначено сутність поняття «кінезіологія» та її роль у розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Встановлено, що кінезіологія є міждисциплінарною наукою, яка вивчає м'язовий рух у всіх його проявах та його вплив на розвиток головного мозку. В контексті корекційної педагогіки кінезіологічні методи створюють унікальні можливості для активізації компенсаторних механізмів мозку та формування нових нейронних зв'язків, що має особливе значення для розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Дослідження підтверджує, що цілеспрямована рухова активність здатна стимулювати розвиток різних відділів кори головного мозку, створюючи основу для формування та корекції вищих психічних функцій.

Порівняльний аналіз особливостей мовленнєвого та інтелектуального розвитку нормотипових дітей та дітей з особливими освітніми потребами виявив значні відмінності у формуванні різних компонентів психічної діяльності. У дітей з ООП спостерігається нерівномірність розвитку психічних функцій, своєрідність емоційно-вольової сфери та специфічні особливості пізнавальної діяльності, що потребує створення спеціальних умов навчання та виховання. Експериментальне дослідження дозволило виявити особливості психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, включаючи недостатню сформованість міжпівкульної взаємодії, порушення просторових уявлень та координації рухів. Результати діагностики показали значні відмінності між контрольною та експериментальною групами за всіма досліджуваними параметрами, що підтверджує необхідність спеціально організованої корекційної роботи. Особливо виражені відмінності спостерігаються у сфері мовленнєвого розвитку, де діти експериментальної групи демонструють значні

труднощі у формуванні фонематичних процесів, лексико-граматичної будови мовлення та зв'язного мовлення.

Комплексний теоретичний аналіз та узагальнення практичного досвіду дозволили визначити основні принципи та методи використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Встановлено, що ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від правильної організації занять, систематичності виконання вправ та створення відповідного розвивального середовища. Сформульовані методичні рекомендації щодо використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми з ООП забезпечують комплексний підхід до організації корекційної роботи. Особлива увага приділяється питанням взаємодії всіх учасників освітнього процесу, створенню сприятливого емоційного фону на заняттях та забезпеченню індивідуального підходу до кожної дитини. Дослідження показало, що найбільшу ефективність мають комплексні програми, які поєднують різні види кінезіологічних вправ з традиційними методами логопедичної роботи.

Результати експериментального дослідження підтверджують високу ефективність кінезіологічних методів у корекції мовленнєвих порушень та розвитку інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. Виявлено позитивну динаміку у розвитку міжпівкульної взаємодії, просторових уявлень, координації рухів та мовленнєвих функцій. Особливо важливим є той факт, що використання кінезіологічних вправ сприяє не лише корекції окремих порушень, але й загальному психофізичному розвитку дитини, покращенню її емоційного стану та підвищенню пізнавальної активності. Встановлено тісний взаємозв'язок між розвитком рухових функцій та формуванням мовленнєвих навичок, що підтверджує необхідність комплексного підходу до корекційної роботи.

Таким чином, проведене дослідження підтверджує ефективність кінезіологічних методів у розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. Отримані результати мають суттєве теоретичне значення для розвитку спеціальної педагогіки, розширюючи наукові

уявлення про механізми впливу рухової активності на розвиток психічних функцій. Практична цінність дослідження полягає в розробці та обґрунтуванні системи корекційної роботи з використанням кінезіологічних методів, яка може бути успішно впроваджена в практику роботи освітніх закладів. Подальші перспективи дослідження пов'язані з розробкою нових методик діагностики та оцінки ефективності кінезіологічних втручань, вдосконаленням системи підготовки фахівців та впровадженням інноваційних технологій у корекційний процес. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення системи корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти та розробки методичних рекомендацій для педагогів та батьків. Особливу цінність представляють розроблені методичні матеріали, які можуть бути адаптовані для використання в різних освітніх умовах та з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнаутова Л. В., Лисенко І. Інноваційні технології в логопедичній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Проблеми реабілітації : збірник наукових праць. Одеса, 2024. С. 10–14.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) від 12.01.2021. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS34727> (дата звернення: 06.02.2025).
3. Биченко Т. В., Бурчак С. Г., Гордієва І. І. та ін. Кінезіологічні вправи як засіб розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : збірка / укл.: Я. М. Полупанова та ін. Дніпро, 2022. 28 с.
4. Бистрова Ю. О., Коваленко В. Є. Складові та структура індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивних закладів дошкільної освіти. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. 2019. №6. Ч. 1. С. 189–202.
5. Біомеханічні аспекти руховий якостей : вибрані лекції з кінезіології : метод. посіб. для студ. ЛДУФК / О. Ю. Рибак, Л. І. Рибак. Львів : ЛДУФК, 2019. Ч. 1. 72 с.
6. Бобровська Х. В., Самсонова О. О., Чорна Г. В. Методи і прийоми мнемотехніки як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 53. Т. 1. С. 177-182.
7. Бодрова Л. В. Тренінг. Вплив кінезіологічних вправ на розвиток мовлення та мислення дитини. URL: <https://rosinka.org.ua/trening-vplyv-kineziologichnyh-vprav-na-rozvytok-movlennya-ta-myslennya-dytyny/> (дата звернення: 06.02.2025).
8. Борисова Л. Кінезіологія як засіб корекційно-розвивальної роботи з дітьми із порушеннями мовлення. Логофест 2020 : матеріали логопедичного фестивалю (м. Суми, 29 січня 2020 р.). Суми : ФОП Цьома С. П., 2020. С. 8-11.
9. Веремейчук А. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. Дошкільна

освіта: проблеми, пошуки, інновації : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 11-12 травня 2023 р.) / за заг. ред. О. В. Ковшар, К. Є. Суятинової. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 154-157.

10. Галущенко В., Деменчук О. Аспекти планування корекційно-виховної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку. Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12–13 трав. 2022 р.) / за заг. ред. Н. Г. Пахомової, В. І. Березан. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 46-49.

11. Галущенко В. І. Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Актуальні питання корекційної освіти. 2016. Вип. 7, т. 1. С. 54-63.

12. Голубюк Ю. Вплив кінезіологічних вправ на розвиток дитини дошкільного віку. Нова педагогічна думка. 2023. № 2 (114). С. 71-75.

13. «Графічний диктант» Д. Б. Ельконіна. URL: <https://www.annadomina.com/roditelyam/test/grafichnij-diktant-d-b-elkonina/> (дата звернення: 06.02.2025).

14. Духаніна Н. Кінезіологія як метод розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. URL: <https://naurok.com.ua/kineziologiya-yak-metod-rozvitku-movlennya-ta-intelentualnih-zdibnostey-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-177445.html> (дата звернення: 06.02.2025).

15. Забродська О. П. Кінезіологічні вправи в корекції психомовного й моторного розвитку старших дошкільників. Логопед. 2015. №7. С. 2-5.

16. Заєркова Н. В., Трейтак А. О. Інклюзивна освіта від А до Я : poradnik dla pedagogiv i bat'kiv. Київ, 2016. 68 с.

17. Закон України »Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.02.2025).

18. Інклюзивний простір. Порадник для педагогів та батьків : навч.-метод. посіб. / уклад. Логвін Т. В. Чернігів : Десна Поліграф, 2018. 188 с.

19. Інноваційні підходи в роботі логопеда : метод. рек. з навч. дисц. / уклад.: Л. Котлова, І. Ілющенко, І. Долінчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 28 с.
20. Інноваційні технології в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. / за ред. Л. Галенко. Харків : Друкарня Мадрид, 2018. 110 с.
21. Келембет С. О. Наука кінезіологія – гімнастика для мозку. Логопед. 2015. №3. С. 2-6.
22. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. URL: http://osnova.com.ua/news/1353-Кінезіологія_як_засіб_розвитку_мовлення_та_інтелектуальних_здібн (дата звернення: 06.02.2025).
23. Кінезіологія. URL: <https://totem.org.ua/kinezio/> (дата звернення: 06.02.2025).
24. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
25. Комісарик М. І., Кузнєцова К. С., Кушнірик Р. В. Інноваційні технології в освітньо-корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення : методичні рекомендації. Чернівці, 2024. 56 с.
26. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програма розвитку дітей. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programno-metodichniy-kompleks-dlya-ditey-z-ffnm11.doc> (дата звернення: 06.02.2025).
27. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/znm.rar> (дата звернення: 06.02.2025).
28. Кузнєцова О. В. Використання інноваційних методів корекції при виправленні мовленнєвих вад у дітей дошкільного віку під час дистанційної

логопедичної роботи. Дитинство XXI століття: інноваційна освіта : матеріали III Всеукр. наук.-практ. майстерні (м. Кременчук, 09 жовтня 2020 р.). Кременчук, 2020. С. 83-86.

29. Курєнкова А. Інноваційні технології мовленнєвого розвитку дітей з ЗНМ в роботі вчителя-логопеда. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 62, т. 2. С. 248-254.

30. Лічман Н. М. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. Логопед. 2018. № 6. С. 6-17.

31. Ліщишина-Гарук О. П. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Хмельницький, 2022. 83 с.

32. Логопедичні практикуми : навч.-метод. посіб. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2016. 123 с.

33. Марценюк М. О. Корекційні та розвивальні можливості методу кінезіології в соціальній інклюзії. Освіта і наука. 2021. №2(31). С. 78-84.

34. Михайлюк І. М. Кінезіологія як метод розвитку мовлення у дітей дошкільного віку. URL: <http://dnz37.org.ua/uchitel-logoped-mikhajlyuk-irina-mikolajivna/312-kineziologiya-yak-metod-rozvitku-movlennya-u-ditej-doshkilnogo-viku> (дата звернення: 06.02.2025).

35. Островська К. О., Качмарик Х. В., Дробіт Л. Р. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра : навч. посіб. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 124 с.

36. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

37. Притиковська С. Д., Гіренко Н. А., Співак Л. А. Ефективні технології у діяльності логопеда у дошкільному закладі освіти. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2024. №1(108). С. 161-174.

38. Програма розвитку дітей «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення». URL:

https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programa_ZNM.rar

(дата звернення: 06.02.2025).

39. Рібцун Ю. В. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. Харків : Ранок : Кенгуру, 2018. 40 с.

40. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : навч.-метод. посіб. Київ, 2014. 238 с.

41. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Освіта України, 2011. 29 с.

42. Сенедяк Т., Бабич Н. Особливості логопедичного консультування родин дітей раннього віку із груп ризику. Спеціальна і інклюзивна освіта: проблеми та перспективи : тези за матеріалами 15 конф. (м. Кам'янець-Подільський, 17-18 листопада 2022 р.) / за ред. О. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2022. С. 211-215.

43. Таган Л. Кінезіологічні вправи в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. 2023. № 2(31). С. 103-108.

44. Тест «Тривожність» (Р.Темл, М. Доркі, В. Амен). URL: <https://www.annadomina.com/test-trivozhnist-r-teml-m-dorki-v-amen/> (дата звернення: 06.02.2025).

45. Тест Векслера. URL: <https://www.scribd.com/document/810516577/%D0%A2%D0%B5%D1%81%D1%82-%D0%92%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B0> (дата звернення: 06.02.2025).

46. Цегельник Т., Поліщук В. Роль вчителя-логопеда у психолого-педагогічному супроводі дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Освіта. Інноватика. Практика. 2023. №11(10). С. 50-55.

47. Циркот І., Ковальчук П., Бірюк І., Марценяк І. Історичний нарис щодо становлення кінезіології та її основних методів. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. 2021. № 2(30). С. 94-98.

48. Черніченко Л. А. Теорія і практика професійної підготовки логопедів до інноваційної діяльності в інклюзивній дошкільній освіті : монографія. Умань : Візаві, 2021. 188 с.
49. Чуйко А. І., Казачінер О. С. Кінезіологічні вправи як засіб розвитку загальної та дрібної моторики молодших школярів із легкими інтелектуальними порушеннями. Збірник наукових праць. Харків. 2023. С. 597-600.
50. Шевчук І. В., Павлик Н. П. Кінезіологія у корекційно-розвитковій роботі з дітьми, які мають порушення зору. Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи. Житомир, 2024. С. 379-384.
51. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. Київ : Слово, 2014. 675 с.
52. Bondar E., Shestopalova O. Support of Inclusive Education in Kryvyi Rig. Political and Economic Self-Constitution: Media, Citizenship Activity and Political Polarization : proceedings of the VII international scientific and practical seminar. Padua, 2019. P. 108-117.
53. Deacu A., Kilyeni S., Barbulescu C. Correction techniques for language disorders. International Journal of Learning and Teaching. 2018. Vol. 10(3). P. 292-299.
54. Galuschka K., Schulte-Körne G. The Diagnosis and Treatment of Reading and/or Spelling Disorders in Children and Adolescents. Dtsch Arztebl Int. 2016. Vol. 113. P. 279-286.
55. Innovative Educational Environment in the Conditions of Educational Reform: Neuropsychological Approach / L. Piechka et al. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. 2022. Vol. 13, Issue 1Sup1. P. 80-93.
56. Jaron A., Konkol B., Gabrysz-Trybek E. et al. Kinesio taping in various fields of medicine, dentistry, sport and physiotherapy. Balt J Health Phys Act. 2021. Vol. 13(2). P. 11-25.
57. Kinesiology Techniques. URL: <https://www.functionalkinesiology.co.uk/kinesiology-techniques/> (дата звернення: 06.02.2025).

58. Reshetnyak V., Popadych O., Korchakova N. et al. Innovations in Primary Education: Neuropsychological Aspect. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. 2022. Vol. 13(1). P. 173-187.

59. Shoakhmedova S. K. Characteristics of the Speech Therapist's Activity in the General Education School in the Conditions of Inclusive Education. The American Journal of Social Science and Education Innovations. 2022. Vol. 4(11). P. 17-22.

60. Speech therapy – Kinesiology tape. URL: <https://www.thysol.com.au/kinesiology-tape-applications/speech-therapy/> (дата звернення: 06.02.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Протокол обстеження мовлення дитини дошкільного віку

Дата обстеження: _____

ПІБ дитини: _____

Вік: _____

Група: _____

I. Загальні відомості

1. Анамнестичні дані:

- Дата народження: _____
- Особливості раннього розвитку: _____
- Перенесені захворювання: _____
- Спадкові фактори: _____

2. Загальна характеристика мовлення:

- Мовленнєве середовище: _____
- Час появи гуління: _____
- Час появи лепету: _____
- Перші слова: _____
- Фразове мовлення: _____

II. Обстеження артикуляційного апарату

1. Будова артикуляційного апарату:

Губи: _____

Зуби: _____

Прикус: _____

Тверде піднебіння: _____

М'яке піднебіння: _____

Язик: _____

2. Рухливість артикуляційного апарату:

Губи («трубочка», «усмішка»): _____

Язик («чашечка», «голочка», «маятник»): _____

М'яке піднебіння: _____

III. Звуковимова

1. Ізольована вимова звуків: [а] _____ [о] _____ [у] _____ [е] _____ [и] _____ [і] _____
 _____ [п] _____ [б] _____ [м] _____ [т] _____ [д] _____ [н] _____ [к] _____ [г] _____ [х] _____
 [ф] _____ [в] _____ [с] _____ [з] _____ [ц] _____ [ш] _____ [ж] _____ [ч] _____ [щ] _____ [л] _____
 _____ [р] _____ [й] _____

2. Вимова звуків у словах:

Початок слова: _____

Середина слова: _____

Кінець слова: _____

IV. Фонематичні процеси

1. Фонематичне сприйняття:

- Розрізнення схожих за звучанням слів: _____
- Визначення наявності звука в слові: _____
- Визначення місця звука в слові: _____

2. Звуковий аналіз:

- Виділення першого звука: _____
- Виділення останнього звука: _____
- Визначення послідовності звуків: _____

V. Словниковий запас

1. Іменники:

- Узагальнюючі поняття: _____
- Частини тіла: _____
- Предмети побуту: _____

2. Дієслова:

- Побутові дії: _____
- Професійні дії: _____

3. Прикметники:

- Кольори: _____
- Форма: _____

- Розмір: _____

VI. Граматична будова мовлення

1. Словозміна:
 - Відмінювання іменників: _____
 - Узгодження прикметників: _____
 - Вживання прийменників: _____
2. Словотворення:
 - Зменшувально-пестливі форми: _____
 - Відносні прикметники: _____

VII. Зв'язне мовлення

1. Складання речень за сюжетними картинками:

2. Переказ тексту:

3. Складання розповіді за серією картинок:

VIII. Висновок логопеда:

Рекомендації:

Підпис логопеда: _____ Дата: _____

Протокол дослідження інтелектуального розвитку дитини

(тест Векслера, дитячий варіант WISC)

Дата обстеження: _____

ПІБ дитини: _____

Вік: _____

Група: _____

ВЕРБАЛЬНІ СУБТЕСТИ

1. «Обізнаність»

Бали за відповіді (0-1): _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

2. «Розуміння»

Бали за відповіді (0-2): _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

3. «Арифметичний»

Бали за завдання (0-1): _____

Час виконання: _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

4. «Подібність»

Бали за відповіді (0-2): _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

5. «Словниковий»

Бали за відповіді (0-2): _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

6. «Повторення цифр»

Пряма послідовність: _____

Зворотна послідовність: _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

НЕВЕРБАЛЬНІ СУБТЕСТИ

7. «Завершення картинок»

Бали за відповіді (0-1): _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

8. «Послідовні картинки»

Бали за завдання (0-2): _____

Час виконання: _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

9. «Кубики Кооса»

Бали за конструкції: _____

Час виконання: _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

10. «Складання фігур»

Бали за складання: _____

Час виконання: _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

11. «Шифрування»

Кількість правильних символів: _____

Час виконання: _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

12. «Лабіринти»

Бали за проходження: _____

Час виконання: _____

Загальний бал: _____

Примітки: _____

ПІДСУМКОВІ ПОКАЗНИКИ:

Вербальний IQ: _____

Невербальний IQ: _____

Загальний IQ: _____

ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ:

ВИСНОВОК:

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Психолог: _____ Дата: _____

Протокол нейропсихологічного обстеження

(за методикою О.Р. Лурія)

Дата обстеження: _____

ПІБ дитини: _____

Вік: _____

Група: _____

I. ДОСЛІДЖЕННЯ РУХОВИХ ФУНКЦІЙ

Кінетична організація рухів:

Проба «Кулак-ребро-долоня»: _____

Реципрокна координація: _____

Графічна проба: _____

Кінестетична організація рухів:

Праксис пози пальців: _____

Оральний праксис: _____

Просторова організація рухів:

Проба Хеда: _____

Конструктивний праксис: _____

II. ДОСЛІДЖЕННЯ ГНОЗИСУ

Зоровий гнозис:

Впізнавання реалістичних зображень: _____

Впізнавання накладених зображень: _____

Впізнавання перекреслених зображень: _____

Слуховий гнозис:

Оцінка ритмічних структур: _____

Сприйняття та відтворення ритмів: _____

Тактильний гнозис:

Локалізація дотику: _____

Стереогноз: _____

III. ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ ФУНКЦІЙ

Імпресивне мовлення:

Розуміння логіко-граматичних конструкцій: _____

Розуміння слів близьких за значенням: _____

Експресивне мовлення:

Називання предметів: _____

Повторення звуків і слів: _____

Звуковий аналіз слова: _____

IV. ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ

Слухомовленнєва пам'ять:

Запам'ятовування 10 слів: _____

Запам'ятовування фраз: _____

Зорова пам'ять:

Запам'ятовування предметних зображень: _____

Запам'ятовування геометричних фігур: _____

V. ДОСЛІДЖЕННЯ МИСЛЕННЯ

Наочно-дійове мислення:

Складання розрізних картинок: _____

Кубики Кооса: _____

Наочно-образне мислення:

Четвертий зайвий: _____

Встановлення послідовності подій: _____

Словесно-логічне мислення:

Розуміння оповідань і сюжетних картин: _____

Встановлення аналогій: _____

ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ:

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИСНОВОК:

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Нейропсихолог: _____ Дата: _____

Протокол діагностики «Графічний диктант»

(за методикою Д.Б. Ельконіна)

Дата обстеження: _____

ПІБ дитини: _____

Вік: _____

Група: _____

УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ:

Освітленість приміщення: _____

Поза дитини: _____

Положення ручки/олівця: _____

РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ:

Тренувальний узор:

Розуміння інструкції: _____

Якість виконання: _____

Примітки: _____

Перший узор:

Точність виконання: _____

Самостійне продовження: _____

Дотримання напрямку руху: _____

Кількість помилок: _____

Другий узор:

Точність виконання: _____

Самостійне продовження: _____

Дотримання напрямку руху: _____

Кількість помилок: _____

Третій узор:

Точність виконання: _____

Самостійне продовження: _____

Дотримання напрямку руху: _____

Кількість помилок: _____

ОЦІНКА ПРОСТОРОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ:

Орієнтація на аркуші: _____

Розуміння просторових термінів: _____

Дотримання відстані між елементами: _____

ОЦІНКА ДРІБНОЇ МОТОРИКИ:

Сила натиску: _____

Плавність ліній: _____

Точність з'єднань: _____

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВІЛЬНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ:

Утримання інструкції: _____

Самоконтроль: _____

Працездатність: _____

ЕМОЦІЙНІ РЕАКЦІЇ:

На успіх: _____

На невдачу: _____

Загальний емоційний фон: _____

КІЛЬКІСНА ОЦІНКА:

Перший узор (0-4 бали): _____

Другий узор (0-4 бали): _____

Третій узор (0-4 бали): _____

Загальний бал: _____

ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ:

ВИСНОВОК:

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Психолог: _____ Дата: _____

(Місце для виконання узорів дитиною)

Протокол дослідження тривожності
(за методикою Р. Теммл, М. Доркі, В. Амен)

Дата обстеження: _____

ПІБ дитини: _____

Вік: _____

Група: _____

РЕЗУЛЬТАТИ СПОСТЕРЕЖЕННЯ:

Серія 1 «Гра з молодшими дітьми»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 2 «Дитина і мати з немовлям»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 3 «Об'єкт агресії»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 4 «Одягання»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 5 «Гра зі старшими дітьми»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 6 «Укладання спати на самоті»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 7 «Умивання»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 8 «Догана»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 9 «Ігнорування»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 10 «Агресивна поведінка»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 11 «Збирання іграшок»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 12 «Ізоляція»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 13 «Дитина з батьками»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

Серія 14 «Їжа на самоті»

Вибір: _____

Коментарі дитини: _____

Емоційні реакції: _____

КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ:

Кількість негативних виборів: _____

Індекс тривожності (%): _____

ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ:

ВИСНОВОК:

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Психолог: _____ Дата: _____